

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

Sociální pedagogika

Hana Ondráčková

Dětská kresba

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Petra Sobková

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

.....
podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Petře Sobkové za cenné rady, podmínky a připomínky při zpracování bakalářské práce.

Obsah

I	ÚVOD.....	5
II	TEORETICKÁ ČÁST	6
	1. Obecná charakteristika dítěte předškolního věku	6
	1.1 Motorika a její vývoj.....	6
	1.2 Poznávací procesy a jejich vývoj	8
	1.2.1 Vnímání	8
	1.2.2 Fantazie a představivost.....	9
	1.2.3 Paměť	10
	1.2.4 Pozornost	11
	1.2.5 Řeč a myšlení.....	12
	1.2.6 Sociální a emoční vývoj.....	13
	1.2.7 Předškolní dítě a jeho osobnost.....	14
	2. Dětská kresba.....	14
	2.1 Počátek dětské kresby.....	15
	2.2 Vývojová stádia dětské kresby.....	16
	2.3 Vývoj kresby lidské postavy	17
	2.4 Dětská kresba a symbol	19
	2.5 Význam barev	20
	2.6 Inteligence a kresba	22
	2.7 Kresba dětí týraných a smyslově postižených	22
III	PRAKTICKÁ ČÁST	24
	3. Vymezení výzkumného problému	24
	3.1. Cíl výzkumu.....	24
	4. Design výzkumu	24
	4.1 Metoda výzkumu	25
	4.2 Realizace výzkumu	26
	4.3 Metoda zpracování a analýzy dat.....	27
	4.4 Výzkumný soubor.....	28
	5. Přehled výsledků a jejich interpretace	28
	6. Diskuze	42
	7. Závěr	45
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46
	PŘÍLOHA	49

I ÚVOD

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematikou dětské kresby, kdy se v dnešní době jedná o téma velmi atraktivní. Kresba jako taková je důležitým prostředkem nejen v diagnostice, ale také v terapii a hře. Cílem práce je analyzovat dětskou kresbu se zaměřením na vzájemné vztahy v rodině z pohledu dítěte předškolního věku.

Počáteční kapitoly poskytují základní informace, které se vážou k samotnému tématu dětské kresby.

V několika navazujících kapitolách je postupně pojednáváno o projevech vývoje dítěte předškolního věku v oblasti grafomotoriky, motoriky a o vývoji poznávacích procesů, kterým je věnována samotná kapitola. V jednotlivých podkapitolách pak obrací pozornost k pojmům jako jsou vnímání, paměť, pozornost, představivost, myšlení, řeč a konečně také sociální a emocionální vývoj.

Další kapitola této bakalářské práce se zabývá již samotným tématem, a to dětskou kresbou, jejím vývojem, kresbou lidské postavy, symboly a také významem barev. Neopomíjí ani tzv. projektivní metody v kresbě, jimiž jsou např. kresba lidské postavy, kresba rodiny, kresba začarované rodiny a test stromu. Na závěr kapitoly upozorňuje na specifickou oblast, a to kresbu dětí smyslově postižených a týraných.

V praktické části budou použity kresby začarované rodiny zkoumání dětí předškolního věku, tedy v mateřské škole.

Nedílnou součástí této práce jsou rovněž bohaté obrazové přílohy a závěr, který celou práci ve stručnosti shrne.

II TEORETICKÁ ČÁST

1. Obecná charakteristika dítěte předškolního věku

Předškolní období představuje rozmezí mezi třetím rokem věku až po nástup dítěte do základní školy – první třídy. Vzhledem k výše uvedenému nemá toto období jednotný název, a tak je možné se setkat s těmito názvy, např. „starší předškolní věk“, „předškolní dětství“ či dokonce tzv. „druhé dětství“. Na tomto místě je vhodné podotknout, že v širším slova smyslu je předškolní věk chápán jako období počínající narozením až po nástup do školy. Takovéto pojetí má jistě praktický význam, ale i určité zápory. Naopak v užším slova smyslu, je předškolní věk charakterizován výhradně jako „věk mateřské školy“, avšak zde je nutné poznamenat, že spousta dětí do školy nechodí a vyrůstá doma v rodinném prostředí, na čemž mateřské školy staví a rozvíjejí dítě (Šimíčková Čížková, 2003, s. 68).

Většina dětí v tomto věku převážně navštěvuje mateřskou školu. Tento věk je typický otázkou: „Proč?“ Z toho důvodu je období nazývané „věkem otázek“. Dítě si tak vytváří své názory na svět a v neposlední řadě, je také velmi zvědavé. Funkce dítěte se mění, a to jak po stránce tělesné, tak i pohybové. Dokonalejším se stává především vývoj emocionální a společně s ním i poznávací procesy. Na základě tohoto je dítě připraveno na povinnou školní docházku, v našem případě navštěvovat základní školu (Langmeier, 2006, s. 85).

Na vývoj dítěte má velký vliv také prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Vhodné prostředí pro děti v daném věku by mělo být podnětné a mělo by dítě rozvíjet, jak ve směru tělesném, tak i duševním. Prostor rodinné a mateřské školky by spolu měly kooperovat a připravit tak dítě na jeho život (Langmeier, 2006, s. 89).

Dále se v tomto období začínají budovat základy socializace, a to nejen do společnosti, ale také do okolního světa (Langmaier, 2006, s. 89).

1.1 Motorika a její vývoj

Motorika je pohybová schopnost organismu. Skládá se z pohybů, které vyjadřují psychický stav. Mezi tyto pohyby patří spontánní, expresivní, volní a reflexní pohyby (Hartl, Hartlová, 2000, s. 328).

Motorika je také hybnost, která zprostředkovává interakci člověka s okolím. Prostřednictvím motorické činnosti se můžeme pohybovat z místa na místo, potřebným směrem se zaměří smyslové orgány, pohyb mluvidel se realizuje

prostřednictvím řeči (Kulka, 2008, s. 88). Tento vývoj můžeme nazvat zlepšováním elegance, pohybové koordinace.

V průběhu předškolního věku dochází ke změnám celkové stavby dítěte. Tento časový úsek označujeme jako tzv. „periodu růstu“. Tělo dětí, dříve baculaté, během tohoto období získává na štíhlosti a vytáhlosti. Současně probíhá proces osifikace zápěstních kůstek, která má vliv na jemnou motoriku dítěte a jeho psaní (Šimíčková Čížková, 2003, s. 68). Další spolučinitelem, jež ovlivňuje rozvoj motoriky je samotný vývoj nervové soustavy, konkrétně mozkové kůry. Samotného intelektuálního rozvoje lze dosáhnout prostřednictvím manipulace s věcmi denní potřeby (Čačka, 1994, s. 42).

Hrubá motorika se zlepšuje díky zrání kůry mozkové. Pohyby dítěte rukou a nohou jsou zprvu nekorigované, avšak následovně se chůze automatizuje. Nejpřirozenější potřebou dítěte zůstává i nadále pohyb, kdy dochází ke zdokonalování přemísťovacích pohybů, jako je např. pohyb na nerovném terénu, skákání či běhání. Na konci předškolního věku, zvládne dítě plavání, lyžování, jízdu na kolečkových bruslích nebo koloběžce. Tyto pohyby vyžadují pohybovou koordinaci, která je složitá (Šimíčková Čížková, 2003, s. 68). Zdokonalení hrubé motoriky lze provádět prostřednictvím běhu, poskoků, chůzí nebo hrou s míčem (Mlčáková, 2009, s. 35).

Jemná motorika představuje pohyby, které jsou řízeny aktivitou drobných svalů a vyžadují vzájemnou spolupráci zraku a rukou (Bytešníková, 2012, s. 146). Dítěti slouží k tomu, aby dokázalo jíst příborem, manipulovat s tužkou, chytat a také házet míč. U dítěte narůstá soběstačnost, dokáže samo jíst a samo se obléct, avšak stále ještě potřebuje pomoc. Převahou jedné z mozkových hemisfér se kolem čtvrtého roku věku vyhraňuje převaha jedné ruky, čímž dochází k redukci výskytu „obouručních“, tzn. jedinců nepreferujících ani jednu z horních končetin. Jestliže žádná z hemisfér nepřevažuje, hovoříme o tzv. ambidextrií, tedy nevyhraněné lateralitě. Koordinaci a celkovou obratnost může ovlivňovat postavení dítěte v kolektivu. Motorickou zručnost může procvičovat na pískovišti, při hře s kostkami či plastelínou. Děti se ve všech činnostech neustále poměřují a soutěží, kdo je lepší (Šimíčková Čížková, 2003, s. 68).

1.2 Poznávací procesy a jejich vývoj

Kognitivní procesy jsou procesem psychickým, díky nimž člověk poznává především sebe a svět (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 12).

Mezi poznávací procesy řadíme vnímání, paměť, pozornost, představivost, myšlení a řeč. Tyto procesy dítěti umožňují lepší orientaci v prostředí, které na dítě působí a obklopuje je. Procesy se rozvíjí velice intenzivním způsobem (Vágnerová, 2005, s. 51 - 75).

1.2.1 Vnímání

Vnímání je odrazem reality, prostřednictvím smyslových orgánů. Je také procesem, který je spjatý s minulou zkušeností. Jde o komplexní proces, na kterém participují hodnoty, postoje, zájmy a emoce (Jurášková, Horňák a kol., 2012, s. 237). Níže budou popsány jednotlivé charakteristiky typické pro vnímání u dětí předškolního roku, jako je synkretismus, rozlišování barev, zvuku, času a zrakového vnímání.

Synkretismus je ve **vnímání** důležitý termín, kdy dítě nedokáže předmět přesně analyzovat, popsat, a to z toho důvodu, že dítě vnímá onen předmět globálně. Rozvoj vnímání obohacuje představivost, u dítěte se rozvíjejí fantazijní představy, prostřednictvím nichž si vysvětluje realitu (Šimíčková Čížková, 2003, s. 69).

U dítěte se rozvíjí chuťové a čichové vnímání, kdy dítě dokáže rozeznat chutě a to slané, sladké, hořké a kyselé. Při vnímání je pro dítě předškolního věku důležitý zrak a sluch (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 17 - 20).

U zvuku dokáže dítě velmi dobře určit směr slyšeného zvuku a jeho výšku, nicméně problematickou zůstává reprodukce slyšené melodie. Tento nedostatek není nikterak výjimečný, neboť se jedná o období, kdy se hudební schopnosti teprve rozvíjí. Sluchový analyzátor a hlasový aparát se u dítěte velmi dobře rozvíjí a zároveň dochází k tvorbě tonálního cítění (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 116).

Hlasový rozsah dítěte lze podpořit a rozvinout zpěvem. V takovém případě je však důležité, aby nedošlo k přepínání hlasu dítěte s ohledem na dosud neukončený vývoj všech hrtanových svalů a jejich plnou funkčnost. Kromě toho dítě nepřesně vnímá prostor a čas.

Vnímání času u dítěte předškolního věku je zaměřeno pouze na časové úseky dne, jako je ráno, poledne, odpoledne, večer a noc. Často tak má tendenci

zaměřovat včerejšek a zítřek. V tomto období je typickým znakem orientace v přítomném čase (Šimíčková Čížková, 2003, s. 69). Co se týká **zraku**, tak dítě už ve třech letech začíná rozlišovat některé základní barvy, mezi které řadíme červenou, žlutou, modrou a zelenou. Později však dokáže rozeznat i odstíny jednotlivých barev. Dítě lépe vnímá detaily a vidí na blízkou vzdálenost, a je schopné rozlišit drobné nuance. Odlišuje a vnímá také tvary, které jsou stranově obrácené (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 18). U geometrických tvarů, se dítě snaží vytvořit si asociace k věcem z běžného života. Pro dítě je také obtížné určit hloubku a délku předmětu, kdy dítě velmi často nadhodnocuje, a to právě z toho důvodu, že je pro něj obtížné tyto vlastnosti určit (Bytešnicková, 2012, s. 122 - 123).

1.2.2 Fantazie a představivost

Fantazie je děj, jehož výsledkem jsou představy, které nejsou pouhou reprodukcí dříve vnímané skutečnosti, nýbrž se jedná o skutečnosti obohacené nebo zcela nové. Fantazie má svůj zdroj v pamětních představách, které jsou však různě kombinovány, přetvořeny, doplněny, zasazeny do jiného rámce či nových souvislostí. V českém jazyce se někdy jako synonymum pro fantazii používá pojem obrazotvornost. Tento pojem je poněkud zavádějící, neboť fantazie neslouží výhradně k vytváření „obrazů“, ale také se uplatňuje v literární tvorbě, která se opírá především o verbální kódování. Slovem fantazie psychologové označují, jednak schopnost vytvářet fantazijní představy, jednak produkty této funkce, jakými jsou denní sny, mýty či pohádky (Plháková, 2005, s. 252).

Děti s fantazií pracují každý den, kdy zvířatům přiřkládají některé lidské vlastnosti nebo ožívují neživé předměty. Dětská fantazie je v tomto ohledu velice živá. V námětových hrách a kresbách děti reprodukují děj pohádek, o které se začaly zajímat. Prostřednictvím vlastních slov se snaží popsat realitu, kterou si vysvětlují prostřednictvím jejich fantazie. Děti velmi často používají výmysly a bájná tvrzení, kdy spojují to, co se jim přihodilo v současnosti, s tím, co se odehrálo v minulosti. Tento pojem se nazývá **konfabulace**, kdy v tomto případě je dítě přesvědčeno o pravdivosti svého tvrzení. Lež tak nevzniká z úmyslu klamat (Kalábová, 2008, s. 17). Dítě zaměňuje realitu se sněním a cokoliv dítě neví, tak si nahradí pomocí vlastní fantazie, ať už se to týká rozumových schopností či paměti. Na výpověď dítěte se nedá plně spoléhat a to z toho důvodu, že se dítě těžko vyzná v časových vztazích. Koncem předškolního věku tyto dětské lži zanikají. Pokud

konfabulace neustává, může se jednat o poruchu, která souvisí s vývojem dítěte (Vágnerová, 2012, s. 185).

Představivost je psychický proces, který směřuje ke vzniku představ, jež jsou uchovávány v paměti a které jsou odrazy dřívějších zážitků, které jednotlivec získal prostřednictvím smyslů, citěním, apod. v jeho mysli (Plháková, 2005, s. 234 - 236).

Představivost obohacuje rozvoj vnímání. Představy a jejich vybavení jsou mnohem plynulejší a dítě tak dokáže popisovat prožité události a také reprodukovat děj, např. pohádek. U dítěte roste záliba v pohádkách a to díky intenzivnímu rozvoji fantazijních představ, což se uplatňuje i ve výtvarném projevu dítěte. Představivost se projevuje nejen v životních situacích, ale i v námětových hrách. Originální a neopakovatelné reakce vznikají za pomoci fantazijních představ, kdy např. dítě mluví s hlasatelkou v televizi. Dítě často neodlišuje vjemy a považuje je za realitu a to z toho důvodu, že pro dítě jsou představy až moc opravdové a živé (Šimíčková Čížková, 2003, s. 69).

1.2.3 Paměť

Paměť je schopnost zaznamenávat životní zkušenosti. V existenci člověka a lidstva je tato schopnost existenční, neboť lze později díky v paměti uchovávaným informacím, tyto informace reflektovat, vyhodnotit a později předat dalším lidem. Tím je umožněn neustálý pokrok a vývoj živých organismů (Plháková, 2005, s. 234 - 236).

V období předškolního věku jde převážně o tzv. mechanickou paměť. Paměť logická se rozvíjí až později a opírá se o vztahy vnitřní skutečnosti. Prostřednictvím opakování vztahů a jejich pochopení si dítě lépe zapamatuje situaci.

U zapamatování hraje velmi důležitou roli především zdraví, motivace k činnosti a také kladný citový prožitek. Kapacita paměti dítěte pátého a šestého roku je stejně velká jako u dospělého jedince. Pětileté dítě je schopné si zapamatovat zážitek, který je tři roky starý. Poznané skutečnosti by se s dětmi měly opakovat a při zapamatování, které je úmyslné, postupovat od jednoduchého ke složitějšímu (Langmaier, 2006, s. 124).

Sluchovou paměť u dětí od pěti do šesti let můžeme rozvíjet prostřednictvím říkáněk, básniček, rozpočítadel či předáváním vzkazů. Zrakové paměti pomáhá, když se s dítětem bavíme o tom, jaké jsou hračky ve školce, hrají se hry na zapamatování a také hraní s pexesem. U základních matematických představ se

podílí spousta schopností a dovedností, které jsou základem pro předčíselné představy, ze kterých se následně utváří číselné představy. Při rozvoji těchto představ je nejprve důležité pracovat s předměty a pak následně s obrázky (Bednářová, 2011, s. 116).

Mezi základní rys paměti můžeme řadit převahu mimovolnosti a konkrétnosti. Úmyslný projev paměti se projevuje až na konci předškolního věku. Jak již bylo uvedeno, dochází dále k rozvoji paměti slovně logické, přičemž na prvním místě je paměť mechanická, jež se opírá o náhodné vnější znaky. Dítě dovede reprodukovat události, které jsou známé či opakující se, a to na základě logické souvislosti nebo logického sledu (Vágnerová, 2012, s. 203).

Paměťová představivost a její reproduktivní přesnost je obzvlášť nápadná u eidetických představ. Typická je v přesnosti vybavení, která je až fotografická, pro děti předškolního a mladšího školního věku. S narůstajícím věkem, tato schopnost slábne. Děti s eidetickou představivostí dokážou s velkou přesností určit barvu, vzor a místo daných předmětů, na rozdíl od dospělých lidí, kteří tuto představivost s postupem času ztrácejí. Nejlépe to je možné pozorovat u stolní hry pexeso, kdy děti vyhrávají ve většině případů nad dospělými a to i bez jejich nápomoci (Helus, 2011, s. 107).

1.2.4 Pozornost

Pozornost je základní kognitivní funkce. Tato funkce je nástrojem, prostřednictvím něž zpracováváme omezené množství informací ze zásoby údajů z dlouhodobé paměti. Pozornost zahrnuje procesy, které jsou vědomé a neuvědomované (Plháková, 2005, s. 77).

Dítě se na určitou činnost nedokáže vědomě soustředit. Z tohoto důvodu je pozornost v období předškolního věku nestálá. Samozřejmě s postupem času se začíná vytvářet úmyslná pozornost dítěte, kdy se začíná lépe soustředit. Pozornost je ovlivněna věkem, charakterem a temperamentem každého jedince, zároveň také záleží na druhu dané činnosti (Langmeier, 2006, s. 69).

Pedagog může ovlivnit vědomé soustředění na činnost a to prostřednictvím střídání rozmanitých činností, využitím momentu překvapení nebo správnou motivací. Pěstováním zájmů u dítěte a posilováním jeho vůle je tato záměrná pozornost neustále udržována. Děti v pěti a šesti letech jsou schopné udržet pozornost až 45 minut, ale to za předpokladu, že často měníme aktivity, že je

správnou formou zaměstnáme, především formou hry, a zároveň musíme mít připravené vhodné podmínky k oné práci. Pokud dítě ztratilo zájem, tak by se zaměstnání nemělo násilím prodlužovat. Další důležitou možností je uklidnění se, neboť důležitá je také uvolněná atmosféra a radost ze hry, resp. činnosti (Šimíčková Čížková, 2003, s. 66).

1.2.5 Řeč a myšlení

Řeč je biologická lidská vlastnost, která nám umožňuje kódováním a dekódováním předávat informace, a to zvukově, písemně nebo neverbálně. Je to základní prostředek komunikace, kdy se dítě učí imitovat, porozumět, dekódovat, apod. (Šulová, 2004, s. 38).

V průběhu předškolního vzdělání se vzájemný poměr mezi řečí a myšlením vymění. Zprvu totiž převažuje myšlení nad řečí, zatímco ve druhé polovině se řeč dostává do své hlavní úlohy (Šimíčková Čížková, 2003, s. 63).

Rozvíjí se také slovní zásoba, kdy děti ovládají a znají až 1000 slov, při vstupu do školy je jejich slovní zásoba již na 3 000 slovech. Velkou roli zde hraje také podnětové prostředí a jazyková struktura. V tomto období se rozšiřuje používání spojek, předložek, podstatných jmen a zájmen (Langmaier, 2006, s. 122).

Myšlení je poznávání, které je zprostředkováno určitými operacemi, které obsahují kognitivní prvky, anebo jej lze chápat jako proces, který vytváří z daných informací informace nové. Myšlení lze označit také jako řešení problémů nebo chápání (Nakonečný, 2003, s. 30). Myšlení předškolního dítěte je konkrétní, názorné a rigidnější. Dítě je schopno jednodušších logických operací a svět vnímá černobíle. Vytváří si svůj jasný svět, který je pro něj bezpečím a zároveň jistotou (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 62). Myšlení u dítěte zůstává i nadále egocentrické. Toto myšlení se promítá do řeči, kdy dítě hovoří o tom, co vnímalo. Tzv. přes sebe a své vlastní zkušenosti. Dítě si tak zjednodušuje orientaci především v prostředí (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 15).

Věk od dvou do sedmi let se nazývá předoperační stádium, protože dítě nechápe ještě všechny operace a hlavně pravidla. Začíná se rozvíjet také pojmové myšlení a projevují se všeobecné rodové pojmy, které uspořádává do různých kategorií. To nastává kolem pátého věku, kdy dělí zvláště zvířata a hračky. Nicméně se může stát, že zařadí do jedné kategorie rybu a loď, protože oba umí plavat. Před vstupem na základní školu se tyto chyby již téměř nevyskytují (Piaget, 2014, s. 69).

V myšlení dětí se projevuje **magičnost**, která souvisí s fantazií a také dětským světem pohádek. Dítě také neodlišuje přání a činy. Má buď vítězný pocit z toho, co se mu podařilo, anebo v případě, kdy se jeho přání vyplní, má pocit, že danou situaci způsobilo (Říčan, 2004, s. 128). Také se zde projevuje **antropomorfismus**, kdy děti neživým předmětům přisuzují lidské vlastnosti (Vágnerová, 2012, s. 178).

Syntaktické myšlení je vázáno na konkrétní skutečnost nebo předmět v jeho okolí. Během předškolního věku se otázky mění na otázky typu: „Jak? Nač? Proč?“ Z této transformace tak je možné derivovat název pro následující období, jako období druhé otázky (Langmeier, 2006, s. 85).

1.2.6 Sociální a emoční vývoj

Socializaci můžeme definovat jako proces, při kterém se zapojujeme do společnosti. Přejímáme tedy názory, způsoby chování a také hodnoty (Hoskovcová, 2006, s. 14). Nejvýznamnějším prostředím u dítěte předškolního věku je i nadále rodina, která zajišťuje primární socializaci dítěte. Základem pro celý emoční vývoj dítěte je především socializace vnitřního prožívání onoho dítěte (Langmeier, 2006, s. 89).

Emoce u dítěte rozvíjejí citové zážitky a to především z konkrétních aktivit a smyslu pro humor. Při neúspěšné činnosti se může projevit zlost a vztek. Může se projevit také strach z činnosti či neznámého prostředí a to u dětí čtyřletých, přičemž tento strach časem ustupuje. Později nastává spíše strach z fantastických bytostí, které jsou nereálné. Etické, estetické, intelektuální, sociální city, jsou na vzestupu. Vytváří se také sebecit, což je vztah k sobě samému. Sociální city se vyvíjejí ve vztahu k vrstevníkům a dospělým. Do těchto citů patří láska k rodičům, vztah k dospělým, vztah k vrstevníkům. Dítě si vytvoří i tzv. sebecit, což je vztah k sobě samému a tento sebecit, je motivován v tomto předškolním období egocentrismem. Do poznávacích - intelektuálních - citů můžeme zařadit radost z poznání a nových zkušeností. Tyto pocity tak vyvolávají kladné emoce. Etické city dítěti umožňují vnímat krásno. Děti také rozlišují dobro a zlo. Dítě ví, co smí a nesmí, čímž se u dítěte rozvíjí etické cítění. V tomto období je důležitý vzor dospělého člověka, kdy je nutné dítě chválit a tím posilovat jeho radost, ale také trestat, čímž se u dítěte vzbuzuje pocit viny. Na výsledek sociálního učení na rozvoj vyšších citů má vliv především dospělý jako vzor (Šimíčková Čížková, 2003, s. 71).

1.2.7 Předškolní dítě a jeho osobnost

Osobnost psychologové definují jako komplementární a stabilní systém jedinečných vlastností, a to nejen obsahů, ale také projevů člověka. Osobnost člověka vždy implikuje jako socializované a uvědomělé jsoucnost a utváří se v rámci lidské situace (Cakirpaloglu, 2012, s. 16). Osobnostní vlastnosti se vyvíjí na základě vlivu prostředí a na interakci vrozených dispozic. Míra dědičnosti je různá, závisí především na tom, o jakou vlastnost jde. Prostřednictvím výchovy se rozvíjí základ svědomí, s nímž souvisí pocit viny. Pocit viny se tedy stává pro dítě kritériem sebehodnocení. Pocit viny je vyvolán neplněním požadavků. V tomto období dochází také k tomu, že si děti zafixují potřebné normy chování. S těmito potřebnými normami se dítě identifikuje a také se podle nich chová. Dále dochází k rozvoji sebevědomí, které zahrnuje míru sebeakceptace a citové hodnocení, což je výraz spokojenosti, spokojenosti se sebou samým. Nepochybně dochází i k rozvoji kontaktů s druhými lidmi, především vrstevníky. Dítě v průběhu života získává zkušenosti, které nejen že ovlivňují, ale také rozvíjejí jejich sociální vstřícnost. Dle psychologů v tomto období nedochází k žádným zásadním proměnám osobnosti, jde spíše o plynulý rozvoj dítěte (Vágnerová, 2012, s. 42).

2. Dětská kresba

Dětská kresba je považována za královskou cestu, která nám umožňuje poznat psychiku dítěte (Šimíčková Čížková, 2003, s. 73). Tato metoda je využívána v terapii dětí a mládeže různými způsoby. Kresba v psychoterapii představuje prostředek projevu dítěte, kdy děti tvorbou svých kreseb projevují emoce. Dětská kresba – jako výtvar – spojuje v sobě různé aspekty: myšlenky, citové, fantazijní a percepční. Druhá funkce, kterou plní, je, že dětská kresba slouží jako materiál pro terapeuty. Obě shora zmíněné funkce se ovšem musí navzájem doplňovat. Nutno na tomto místě podotknout, že kresba má svůj význam v terapii jedině tehdy, pokud vznikne spontánně a samovolně (Jebavá, 1997, s. 19 -21). Dětská kresba má obzvláštní význam v případě dětí, které se nechtějí anebo nemohou z jakýchkoliv důvodů vyjádřit verbálně své zážitky a pocity. Týká se to zvláště dětí, které jsou zpožděné, vzdorují nebo mají problém s kontrolou vlastních emocí. Např. když se snaží popsat vášeň nebo bolest, slova nevystačují a je tak možné v tomto případě užít plastické tvořivosti (Goodman, Williams, 1998). Mezi základní aktivitu dítěte se řadí hned vedle pohybového projevu, projev výtvarný. Umožňuje dítěti

symbolickou řeč, která je neverbální, prostřednictvím níž vyjadřuje představy, obavy nebo pocity (Šimíčková Čížková, 2003, s. 73).

Důležitou součástí dětské kresby je **Diagnostická funkce**, díky níž dochází k interpretaci výtvarného projevu klienta. Je zde důležité zachovat základní pravidla, která by měla vést k bezpečí klienta. Na první místo řadíme vyvarování se zbrklých závěrů, které jsou velmi často nálepkující. Další je vhodné načasování pravdy a v poslední řadě znalost základních symbolů, a také vývoje lidské kresby a významu barev. Avšak jediná kresba nemůže odhalit vše, nelze z jedné kresby vyvozovat závěry o klientovi. Interpretaci kresby by měl dělat odborník, který je citlivý a intuitivní (Potměšilová, Sobková, 2012, s. 36). V arteterapeutické literatuře najdeme spoustu možností toho, čeho si všimnout při hodnocení kresby. Dle diagnostiky je to především integrace kresby, využití prostoru kresby na papíře, sklon postavy, detaily, vložená energie, pozadí kresby (Šicková Fabrici, 2002, s. 102). Diagnostika artefaktu dle Jebavé: přiměřenost věku, momenty, které signalizují strach, stav citové a rozumové výchovy – její průběh, převládající barvy, interpretace kresby – ptát se proč, stupeň zralosti kresebného projevu (Jebavá, 1997, s. 21). Dle Potměšilové a Sobkové je důležité všimnout si základních oblastí, mezi které řadí: zda zpracování artefaktu odpovídá věku, jak vypadá artefakt jako celek, volba tématu, symbolu, barev, linií a celkové pojetí klienta. Před, při a po výtvarném procesu (Potměšilová, Sobková, 2012, s. 36).

2.1 Počátek dětské kresby

Pro dítě je kresba oblíbeným výrazovým prostředkem, protože vyžaduje pouze jednu dovednost a to tu, aby dítě bylo schopné udržet tužku v ruce (Davido, 2008, s. 18). Dětská kresba je úzce spjata s vývojem dítěte a umožňuje dítěti nejen chápání okolního světa, ale také pochopení vztahů mezi lidmi a věcmi (Uždil, 1978, s. 18). Vývoj dětské kresby závisí na pozitivních výchovných prostředcích a také na tom, jak často dítě kreslí. Prostřednictvím kresby může dítě experimentovat. Z tohoto důvodu je kresba ve svých počátcích podobná hře (Uždil, 1978, s. 18). Dítě u své první dětské čmáranice projevuje radost, přičemž zde rozhodně nejde o to, že by úmyslně vytvářelo obrazec. Zanechává po sobě pouze stopu a vytváří něco viditelného na místa, kde nic předtím nebylo (Šimíčková Čížková, 2003, s. 73). Na samém počátku je kresba grafickým znázorněním pohybu dítěte, kdy se dítě snaží vyrovnat s obrovskou plochou papíru. Z počátku je

důležitější proces kresby než samotná zobrazovaná skutečnost (Uždil, 1978, s. 15). U dětské kresby hraje velmi důležitou roli citový prožitek. Zároveň je také závislá na zkušenostech dítěte a jeho vnímání (Krejčíková, 1987). Děti prostřednictvím kresby vyjadřují skutečnost, kterou ještě neumí přesně vyjádřit slovy, ať už je to strach či radost, sebedůvěra aj. (Bacus, 2004, s. 77). Dítě svou kresbu velmi rádo zviditelní na různých předmětech, především na stěnách, což znamená, že dítě rádo kreslí na cokoli a kdykoli (Lipnická, 2007, s. 6 - 7). Za pomoci krouživého pohybu vznikají ovály. Pro dítě je velmi náročná kresba rovné čáry. Čára je spíše klikatá a křivá. Příčina spočívá v tom, že dítě drží kreslicí potřeby celou dlaní a nedokáže tak ohraničit papír (Uždil, 1974, s. 16). Kresba dětí je jedinečná, originální a individuální. Kresba je neverbální symbolickou komunikací. (Vágnerová, 2005, s. 187).

2.2 Vývojová stádia dětské kresby

Do vývojových stádií dětské kresby patří, stádium črtací experimentace, stádium prvotního obrazu, stádium lineárního náčrtu, stádium realistické kresby, stádium naturalistické kresby (Šimíčková Čížková, 2003, s. 73 -74).

Črtací stádium, je stádiem experimentace. Tento styl pozorujeme u dětí před druhým rokem věku, jedná se o málo koordinovanou aktivitu, kdy dítě čará tužkou na papír. Toto čarání je bezplánovité, bez jakéhokoliv obsahu. Pohyby jsou vykonány hrubým svalstvem, nejprve vycházejí z ramenního kloubu a až později ze zápěstního kloubu. Črtací experimentace se vyznačuje velkými tvary a objevují se kyvadlovité a obloukovité tvary. Dalším stupněm jsou spirálovité, elipsovité, kruhové tahy, pohyby jsou málo koordinované a především působí křečovité. Procesu kreslení je aktivitou svalových vláken a svalových skupin, jejichž výsledkem jsou čáry, kterým dítě přisuzuje proměnlivé významy.

Stádium prvotního obrysu nastává v případě, kdy dítě dá kresbě určitý význam. Dítě kresbu pojmenovává až v průběhu onoho črtání. Toto stádium nastupuje kolem třetího roku dítěte.

U **stádia lineárního náčrtu** dítě vytváří nové obrysy a srozumitelnou kresbu. Toto stádium nastupuje u dětí kolem čtvrtého roku, kdy vyobrazuje základní obecnou podobu zvoleného předmětu, objektu. Tato kresba je kresbou uvědomělou. Je výrazem komplexního vnímání světa, kdy fantazie splývá s realitou (Šimíčková Čížková, 2003, s. 73 -74). Dítě znázorňuje to, co je pro něj důležité, co se mu líbí.

Stádium realistické kresby začíná u dětí mezi pátým a šestým rokem, dítě kreslí podle paměti. Také dochází k oddělení dětského zážitku od reality. Kresba u dětí nabývá, nejen na dvoudimenzionálnosti, ale také na plošnosti, dítě začíná kreslit individuální znaky. U tohoto stádia je důležitým rysem věrohodné obohacování náčrtu, který je původní o typické detaily. Děti se často pokoušejí o kresbu člověka z profilu. Předškolní děti kreslí zvířata z profilu, obličej má lidskou podobu (Šimíčková Čížková, 2003, s. 74). Obličej je znázorňován en face, tzn. technikou znázorňující tvář zepředu, z přímého pohledu z očí do očí. Dítě v realistické kresbě kreslí předmět ze základního pohledu, což nazýváme ortoskopií. V tomto období je velmi oblíbené kresebné vyprávění, kdy jsou objekty na ploše různě rozmístěny bez jakékoliv souvislosti. Přičemž pro dítě to může být zobrazením nějakého děje (Mlčáková, 2009, s. 32).

Stádium naturalistické kresby probíhá mezi devátým a dvanáctým věkem dítěte. Ubývá nejen detailnosti, ale také dekorativnosti. Děti v tomto věku velmi rády malují kresby, které jsou dynamické, v pohybu. V tomto věku dokážou znázornit náladu. Následně může dojít k **fázi potlačení**, která nastává ve věku od třinácti do čtrnácti let. Může dojít k nechuti ke kreslení. Přičemž u dítěte, které je talentované, je tato fáze potlačení krátká (Kelnarová, 2014, s. 105). V rané adolescenci dochází ke stádiu, které nazýváme **umělecké oživení** (Mlčák, 1996, s. 5).

2.3 Vývoj kresby lidské postavy

Nejčastěji bývá dítětem kreslena lidská postava a to z důvodu antropocentrismu. Zároveň v rámci procesu začleňování dítěte do společnosti se pro něj stává člověk jako takový důležitý, neboť se od něj učí veškeré návyky, poznává sebe a své okolí. Tím pádem se člověk stává primárním námětem pro výtvarné zpracování, přičemž zprvu je dítětem považován za nejdůležitější část postavy lidský obličej (Uždil, 1978, s. 22).

Dítě si postupně začíná uvědomovat samo sebe, své vlastní tělo a jeho jednotlivé části a tak dítě do kresby lidské postavy promítá samo sebe a také užívá postupně stále více detailů (Davido, 2008, s. 53).

Prvním námětem pro dětskou kresbu jsou lidé a prvotními výtvary kresby dítěte jsou tzv. **hlavonožci**, neboť pro dítě nemá trup zprvu žádný význam a tak jej kreslí až v později. V tomto období znázorňuje celého člověka pouze kruhová

forma. Jde o hranici, do které dítě zobrazuje lidské rysy. Jde především o oči a ústa; uši zobrazuje dítě jen výjimečně. Důležité jsou především ruce a nohy. Tento způsob kreslení se objevuje mezi třetím a čtvrtým rokem dítěte (Uždil, 1978, s. 26).

V pátém roku života dítěte přichází **dvojdímní kresba**. V tomto případě je hlava větší než trup. Napojení končetin je nepřesné. Neúměrně větší velikost hlavy vůči trupu je důsledkem toho, že hlava má pro dítě větší význam. Mnohdy zde chybí krk, protože hlava bývá spojena přímo s trupem. Dítě často navazuje končetiny na obrysovou linii trupu, kdy v kresbě zobrazuje nohy daleko od sebe. V šesti letech dochází ke zdokonalení proporcí a znaků jednotlivých částí těla. Paže jsou již napojeny k trupu a na hlavě jsou vlasy. Vzniká tak **montovaná kresba**, kdy se připojují jednotlivé části k sobě. Paže odstávají od trupu, trčí do stran. Také se zde objevují detaily, jako jsou uši a vlasy a dochází k znázorňování oblečení. Na základě toho dítě odlišuje postavu ženy a muže. V sedmém roce se objevuje krk, pouze jako mezičlánek. Paže jsou připojeny na správném místě a nohy jsou zobrazeny blíže k sobě, také se zdokonaluje provedení oblečení a účesu (Šimíčková Čížková a kol., 2003, s. 75).

V osmém roku kresba přechází do **profilu**, kdy je profil nedokonalý a smíšený a tělo je kresleno z profilu. Také se zde objevuje smíšený profil, kdy dítě nakreslí tělo, nohy, nos z profilu, avšak na obličej dítě nakreslí dvě oči (Uždil, 1978, s. 30).

V devíti letech se dítě snaží o zachycení pohybu člověka a jeho detailu, jako je oblečení. Obličej kreslí se všemi podstatnými znaky. Kresba postavy se vyznačuje symbolickými detaily, jako jsou prvky oděvu, také vyznačení pasu či nakreslení knoflíků. (Třesohlavová a kolektiv, 1990, s. 47). Během dvanáctého roku dítěte dochází k tomu, že nastupuje poslední stádium a to zobrazování v prostoru. Dětské kresby jsou nejen vyumělkované, ale také propracované (Davido, 2008, s. 27).

2.4 Dětská kresba a symbol

Do symbolů dětské kresby řadíme především domy, dopravní prostředky, stromy, lidské postavy a zvířata.

Dům patří k nejvíce oblíbeným tématům dětí, přičemž vypovídá o charakteru a osobnosti onoho dítěte. Dům lze interpretovat jako rodinné teplo a přístřeší (Davido, 2008, s. 39).

V kresbách se zpočátku objevují venkovské typy domů, které mají trojúhelníkový štít. U kresby dítě vychází z vlastností, které jsou spojeny s bydlením - dům má kliku, okna a komín, ze kterého se kouří. Někdy si děti odmyslí přední stěnu domu a rovnou kreslí, jak vypadá dům uvnitř (Uždil, 1978, s. 32).

Např. Davido (2008, s. 40) u kresby domu posuzuje, co obsahuje. Hodnotí, zda jsou tam tradiční a charakteristické prvky, jež se u domu nacházet mají, např. dveře, okna, ale také plot, zahrada, okolní cesty apod. Pokud vede k domu červená či černá cesta, tak to dle něj značí, že dítě je úzkostné, agresivní. Podle Davido (2008, s. 40) dítě, které je doma nespokojeno, utlačováno či se necítí dobře, nakreslí dům odpudivého vzhledu. Když však chce dítě vyjádřit ideální útočiště, či představy o těle, tak většinou nakreslí zámek. Dle jeho názoru děti, které zaplní celý papír domem, se snaží o adaptaci, projev lásky. Dítě, které je přívětivé a klidné poznáme tak, že nakreslí dům uprostřed papíru s otevřenými okny. Naopak dítě, které nakreslí dům, který je maličký a nejsou zde okna, tak to značí o tom, že je dítě osamělé, či příliš připoutané k matce. Dle následujícího autora lze chápat zobrazení domu jako odkaz na rodinné zázemí. Také říká, že se jedná o velice oblíbené téma u dětí (Müller, 2014, s. 93). **Symbol** **stromu** je síla, růst a plodnost. Strom lze interpretovat jako symbol člověka. V dětské kresbě jsou stromy pouze změtí čar a čmáranic, stejně jako kresba lidské postavy. Později se u stromu rozšiřuje kmen, strom zakoření tehdy, když konec kmenu protne zem. Strom se dá rozdělit na stabilní část, která obsahuje větve, kmen a kořeny a dekorativní prvky, jako je okolí, listy apod. Davido (2008, s. 42) chápe kmen sám o sobě jako znázornění jedince já. Kmen, který je široký, Davido (2008, s. 42) interpretuje jako materiální zabezpečení jedince. Větve podle něj znázorňují uplatnění, ať už ve společnosti či okolí. Poškození stromu symbolizuje trauma z minulosti (Davido, 2008, s. 42). Další autor interpretuje symboliku stromu jako symbol samotného člověka. Využívá se jako diagnostický test, konkrétně Test stromu (Müller, 2014, s. 93).

Kresba zvířat se vyvinula z kresby člověka. Dítě předškolního věku cítí vřelý vztah k živé přírodě, stejně tak cítí ke zvířatům sympatie. Kresba zvířete se od člověka zpočátku moc neliší, avšak později dítě přidá atributy, podle kterých poznáme ono zvíře (Uždil, 1978, s. 32). Nejčastěji to je horizontální poloha těla, ocásek, růžky. Děti zobrazují zvířátka většinou z profilu a to z toho důvodu, aby byly vidět všechny typické prvky. Z takovéto kresby můžeme zjistit citové problémy. Především agresí a to v případě, kdy dítě kreslí útočné chování zvířat. Když dítě naopak nakreslí zvířátko, které je roztomilé, tak touží po hýčkání a lásce. Dítě nejčastěji kreslí domácí zvířata, což může svědčit o dobré socializaci dítěte s okolím. Mystický význam, má pták, kterého dítě zachytí v letu. V případě, že dítě zachytí ptáka v hnízdě, je to Davidem chápáno jako představa domova. Když dítě nakreslí tento obrázek v deseti letech, tak to může dle něj značit citovou nezralost. Projev radosti a pocitu štěstí děti znázorňují pomocí ryb (Davidová, 2008, s. 44).

2.5 Význam barev

V dětské kresbě má barva jistou znakovou hodnotu. Dítě má určité barvy spojené s určitými předměty. Tudíž není schopné oprostit barvu od představy. Vyváženost vztahů nalézáme mezi tvarem, barvou a obsahem zobrazení. Teplé barvy jsou u dětí oblíbenější než barvy studené (Uždil, 1978, s. 56).

Dítě využívá v kresbě dvojí barvy, a to odstíny, jež napodobují přírodu, anebo se nechá vést nevědomím. Samotnou kresbu lze interpretovat jako vypovídající hodnotu o osobnosti a myšlení dítěte (Davidová, 2008, s. 35).

Každá barva má svůj vlastní význam, např. žlutá znamená štědrost a víru, někdy také ukazuje na velkou závislost dítěte na dospělém. Červená u dětí, které jsou nemocné, nemá tak sytý odstín. Po šestém roce ukazuje na tendenci nejen k agresivitě, ale také na nedostatečnou kontrolu. Zelená představuje naději a odráží spíše sociální vztahy. Modrá symbolizuje mír, používají ji i děti mladší pěti let. Tyto děti se vyznačují tím, že své chování více kontrolují. Dle autora dítě, které používá příliš modrou barvu, tak to ukazuje na přehnanou sebekontrolu. Používání barev a jejich výběr má psychologickou hodnotu, nicméně je nutné také přihlížet k věku dítěte. Intenzitou, hustotou a odstínem sledujeme určité vlastnosti při používání barev. Mezi další ovlivňující faktory výběru barev patří také móda, kombinace barev a kulturní vliv. Pokud dítě používá barvy, které jsou odlišné

od skutečnosti, lze uvažovat o vrozené barvosleposti – daltonismu (Davidová, 2008, s. 36 - 37).

Zelená barva je barvou rostlinného světa, vznikla z modré a žluté barvy. Některé tóny zelené mají negativní symbolický obsah jako barvy jedu a hrůzy (Jebavá, 1997, s. 41). **Žlutá barva** je symbolem světla a zlata, také je symbolem věčnosti a proměnění. Je nejjasnější ze všech barev, můžeme ji interpretovat jako symbol rozumu a vědění. (Jebavá, 1997, s. 42). **Zelená barva** dle následující autorky je označována jako rovnováha barev žluté a modré. Symbolizuje naději a klid, působí uklidňujícím způsobem. Bývá označována jako barva se silným sociálním cítěním. **Žlutou** barvu autorka interpretuje jako základní a teplou barvu. Stimuluje a podporuje duševní kapacitu, bývá často nazývána barvou levé hemisféry. Lidé, kteří preferují žlutou barvu, bývají označováni jako jasní myslitelé. Naopak člověk, který má ke žluté barvě odpor může signalizovat neschopnost vnitřního pohledu do sebe (Šicková Fabrici, 2002, s. 118).

Červenou barvu lze interpretovat jako oheň a krev, je to barva, která symbolizuje dobré i zlé znamení. V pozitivní symbolice znázorňuje lásku a v negativním slova smyslu válku. (Jebavá, 1997, s. 40). Červená barva dle další autorky symbolizuje vitalitu, sílu, život. Dle těchto autorů mají tuto barvu oblíbeny děti, které jsou hyperaktivní. V mladším věku je to barva, kterou preferují všechny děti (Šicková Fabrici, 2002, s. 117).

Modrou barvu používají spíše ty děti, které své chování dokáží kontrolovat. U dětí v šesti letech značí velkou sebekontrolu a velmi dobrou adaptaci ve svém prostředí (Kulka, 2008, s. 117). Následující autorka označuje tuto barvu jako chladnou. Dále ji označuje jako barvu nebe či moře. Modrá barva se jeví jako velmi významnou barvou v kontextu diagnostických množství barev. Tato barva v psychoanalytickém kontextu vyjadřuje vztah s matkou (Šicková Fabrici, 2002, s. 117).

Černá barva je barvou absolutna, někdy i plnosti, jindy zase jeho absolutního nedostatku. Je barvou kontrastní, znamená tak propast, temnotu, chaos (Jebavá, 1997, s. 40).

Jasně a teplé barvy znamenají vyrovnanost. Naopak tmavé barvy ukazují smutek a úzkost. Bledé odstíny ukazují na špatný zdravotní stav či citovou nevyrovnanost. Dobře adaptované děti používají čtyři až šest barev pastelek. Dítě, které je **extrovertní**, vyhledává neustále nové kontakty a je impulzivně činorodé.

Nejčastěji používá tyto barvy bílá, červená, oranžová nebo žlutá. Naopak dítě, které je **introvertní**, tak s ním velmi těžko navážeme nějaký vztah. Při kresbě používá velmi malý počet barev, většinou pouze dvě barvy (Davido, 2008, s. 38).

2.6 Inteligence a kresba

Prostřednictvím kresby můžeme vyčíst inteligenci dítěte. Kresba je výpovědí o dítěti samotném. Byla zpracována velká řada inteligenčních testů, mezi něž se řadí také kresba člověka a kresba stromu. Tyto testy podléhají náročné analýze dle hodnotící škály. V kresbách se měří množství nakreslených znaků, také jejich umístění, proporce, souvztažnost a prostorové uspořádání (Müller, s. 92, 2014).

U testování inteligence kresbou je spousta námitek. Interpretace obrázku není seriózní, pokud nejsou známy kulturní a sociální podmínky dítěte. I přesto, že známe tyto faktory, tak stejně neznáme vše. Hodnotí se především to, zda na obrázku některé důležité prvky chybí a také ty, které jsou v kresbě obsaženy. Mimo výše uvedené se u kresby hodnotí i to, zda odpovídá reálnému věku dítěte. Nečitelný obrázek můžeme pozorovat u dětí, které mají citovou poruchu, nebo se může projevit nedokonalost, která je motorického původu. Kresebný test pomáhá zjistit například poruchu efektivity a další skutečnosti (Říčan, 2010, s. 38).

Na inteligenční testy prostřednictvím kresby má vliv rodina a také domácí prostředí. Pro odborníky je velmi těžké zjistit inteligenční kvocient. Neboť dosud nebylo prokázáno, že by úroveň kulturního a sociálního prostředí měla jakýmkoliv způsobem vliv na kresbu (Davido, 2008, s. 67).

2.7 Kresba dětí týraných a smyslově postižených

V kresbě je možné se dozvědět, jak se dítě cítí a jak je s ním v rodině zacházeno. Prostřednictvím kresby lze zároveň zjistit, zda je dítě dobře adaptované a šťastné. Na obrázku se může objevit zachycení oné skutečnosti, kterou dítě zažívá, prostřednictvím níž lze odhalit týrání. Pokud je v kresbě používána bílá barva pastelky na bílý papír, tak to lze chápat jako potlačení pocitů těla, či snaha něco skrýt (Müller, 2014, s. 94). Mezi indikátory, které se projevují v kresbě tělesně týraných dětí, jsou rozmetané části těla, strnulá a robotická postavy, čmáranice přes nakreslenou postavu, přílišné stínování (Peterson, Hardin, 2002, s. 26). Další odhalenou skutečností může být sexuální zneužívání. V tomto případě je dítě odtaziť od dospělých. V kresbě se objevují symboly sexuality, používanými

barvami jsou červená a černá. Kresba neobsahuje žádné dekorativní prvky. Hlava je ve srovnání s celým tělem velmi zanedbaná (Davidov, 2008, 124). Hardinova studie zkoumala typy sexuálních indikátorů. Nejčastěji se v kresbě pohlavně zneužitých dětí vyskytovalo sedm indikátorů. Do těchto indikátorů autor zařadil následující: vynechání genitálních partií, explicitně vyvedené genitálie, zakryté genitálie, vynechání střední části postavy, opouzdření, dokreslené ovocné stromy, postavy opačného pohlaví než je dítěte, které obrázek nakreslilo. Tyto znaky jsou varovným signálem, kdy je nutné zkontaktovat lékaře, který dítě vyšetří a provede s ním rozhovor (Peterson, Hardin, 2002, s. 24).

U dětí s těžkou vadou sluchu, probíhá velmi pomalu vývoj percepčně intelektuálních a motorických schopností. U kresby děti kladou důraz na ústa a oči. Děti, které jsou od narození nevidomé, mají stejně jako ostatní potřebu kreslit. Výsledkem této kresby je jakási čáranice a to bez ohledu na jeho věk. Barevné tóny jsou voleny náhodně. Hlavním cílem je hra s barvou a potěšení, ze skřípotu fixy na papíře. Děti, které přišly o zrak v důsledku nějaké nemoci, nehody, přestávají brzy kreslit a to z toho důvodu, že je to nebaví, nemohou dostatečně sdělovat své potřeby. Pomaleji získávají představu o lidském těle děti slabozraké. Z toho důvodu má kresba rysy hrubého náčrtu. (Davidov, 2008, 112 - 113).

III PRAKTICKÁ ČÁST

3. Vymezení výzkumného problému

Dětská kresba je královskou cestou, která nám umožňuje poznat psychiku dítěte. Kresba je činností přirozenou a slouží nejen k diagnostice, ale i terapii. V praktické části se budeme zabývat kresbou začarované rodiny, prostřednictvím níž získáme potřebné informace k určení vztahů v rodině. Metoda je analogií testu kresby rodiny, která u nás byla rozpracována v šedesátých letech a to Zdeňkem Matějčkem. Kresba začarované rodiny má za úkol odrážet specifikum, kterým dítě začaruje své členy rodiny do symbolů. Jejich volba, velikost, rozmístění či absence některých členů v rodině nám může podat informace o emocích a vztazích. Tyto emoce a vztahy nám následně sdělí, jaký postoj dítě zaujímá ke konkrétnímu členovi v rodině (Matějček, 2005, s. 30).

3.1. Cíl výzkumu

Výzkumná část se věnuje analýze kresebného projevu u dětí předškolního věku a to prostřednictvím kresby začarované rodiny. Hlavním cílem je analyzovat kresbu začarované rodiny u dětí předškolního věku. Na hlavní cíl práce navazují jednotlivé dílčí cíle, které jsou charakteristika jednotlivých projevů chování, psychické vlastnosti a rozdíly mezi vnějšími a viditelnými znaky. Analýza vztahů dítěte ke členům v rodině a analýza pracovních návyků při kreslení. Stanoveným cílům práce odpovídají následující výzkumné otázky.

- 1. Jaké je symbolické zobrazení členů v rodině dle předpokládaných vlastností?**
- 2. Jaké jsou vztahy v rodině?**
- 3. Na jaké úrovni jsou pracovní návyky při kreslení a psaní u dítěte předškolního věku?**

4. Design výzkumu

Dle Hendla (2005, s. 52) je kvalitativní výzkum jakýsi proces hledání porozumění, který se zaměřuje na zkoumání daného lidského či sociálního problému. Aby byl výzkum správně proveden, je důležité, aby hned na začátku byly stanoveny základní okruhy otázek. Kvalitativní výzkum je založen především na analýze informací a jejich vyhledávání, což napomáhá k zodpovězení předem stanovených výzkumných otázek. Výzkumník vybírá jedince na základě své úvahy a sbírá data, která analyzuje. Prostřednictvím analýzy se provádí nejen induktivní

závěr, ale také deduktivní. Analýza sběru dat probíhá v delším časovém období. Na základě výsledků vybereme data, která jsou potřebná. Poté začneme znovu s analýzou a sběrem. Domněnky jsou na základě získaných dat přezkoumány a následně je ověřována popisná, teoretická a interpretační validita. Výzkumná zpráva se stanoví ze získaných dat. Ve výzkumné zprávě je zachycen podrobný popis místa zkoumání, citace z poznámek a rozhovorů. Kvalitativní výzkum se dle Hendla (2005, s. 52) realizuje nejčastěji jako dlouhodobý, intenzivní vztah s terénem a samotnou životní situací. Úkolem těchto situací je zachytit každodenní život skupiny, jedince, organizace a společnosti.

4.1 Metoda výzkumu

Kresba začarované rodiny představuje projektivní metodu, která je analogií k testu kresby rodiny. Autorem této projektivní metody je Zdeněk Matějček spolu se svou kolegyní Strombachovou (Matějček, 2005, s. 30). Tato kresba začarované rodiny stimuluje nejen symbolické zpracování prožitků, ale také postoje k rodině. Prostřednictvím kresby začarované rodiny je dítě schopno vyjádřit to, co by jinak vyjádřit nechtělo či nedokázalo, např. ambivalentní vztah k matce. (Novák, 2004, s. 17).

Dítě je do metody uvedeno instrukcí, kdy má za úkol představit si, že přijde kouzelník a začaruje jej do nějakého zvířete. Dítě pak má za úkol nakreslit zvíře, kterému nejlépe odpovídá typ jeho povahy. Následně zjišťujeme a vyhodnocujeme rysy výtvaru, které dítě zdůvodňuje (Říčan, Krejčířová 2004, s. 446). Proto je nezbytné tuto techniku doplnit o verbální výpověď autora – tedy dítěte a to z toho důvodu, že se v této kresbě mohou nacházet nejasnosti. Přičemž by terapeut měl tyto nejasnosti odhalit.

V kresbě začarované rodiny dítě symbolicky zpracovává postoje a také prožitky k vlastní rodině. Dítě nemá zábrany tyto postoje vyjádřit prostřednictvím symbolů. Negativní emoce jsou potlačeny a na vědomé úrovni převažuje složka pozitivních postojů.

Děti své preference mění a to především z důvodu rozvoje kognitivních schopností a úrovně emoční zralosti, proto je při interpretaci důležité brát ohled na vývojový stupeň dítěte. Je také nutné zohlednit aktuální sociokulturní význam, jednotlivých zvířecích symbolů, který se pod vlivem médií může měnit.

Tato kresba začarované rodiny, je užitečnou projektivní metodou. Je nejen přitažlivá, ale také rychlá. Výtvary dětí, které jsou mladší, jsou zkresleny a to z toho důvodu, že jejich kreslířské schopnosti jsou nevyzrálé. (Müller, 2014, s. 71). Po skončení kresby začarované rodiny je proveden rozhovor s dětmi, aby byl pochopen význam daného ztvárnění postav – zvířat (Říčan, 2006, s. 444).

Obsahová interpretace musí respektovat zobrazení ostatních členů rodiny, dítě může využít stejného symbolu jako je například další člen rodiny. Děti, které jsou mladší, znázorňují rodinu jako stejná zvířata. U starších dětí to znázorňuje potřebu harmonické rodiny, či potvrzení příslušnosti ke své rodině. Izolovanost a odloučení lze poznat tak, že je použitý rozdílný symbol onoho zvířete (Šicková-Fabrice, 2002, s. 102).

Velmi důležité je zjistit také to, zda dítě nekreslí určité zvíře jen proto, že jiné neumí nakreslit. Symbolické zobrazení se hodnotí dle předpokládaných vlastností a to především **psychické vlastnosti a projevy chování** – sestra je tvrdohlavá jako koza. Dalším jsou **vnější a viditelné znaky** – tatínek je mohutný, proto je slon. A na závěr **vztah dotyčného člověka k dítěti** – dědeček dává moudré rady, proto je sova (Přinosilová, 2007, s. 107). Kresba může být považována za metodu screeningu. Naznačuje, že některým dětem a jejich vztahům v rodině by měla být věnována pozornost (Peterson, Hardin, 2002, s. 34).

4.2 Realizace výzkumu

Samotný výzkum byl zaměřen na děti předškolního věku v Mateřské škole a to v průběhu školního roku 2014/2015. Před realizací samotného výzkumu bylo potřeba získat informovaný souhlas rodičů s realizací výzkumu a využití jeho výsledků pro potřebu této práce. Přesné znění informovaného souhlasu můžeme nalézt v příloze. Informovaný souhlas byl zaslán většímu počtu rodičů a to z toho důvodu, že by mohlo dojít k nesouhlasu použití této metody. Bylo osloveno deset rodičů z toho čtyři rodiče, odmítli. Kresba a její analýza byla doplněna rovněž o pozorování a rozhovor, který byl veden, jak s dítětem, tak i učitelkou mateřské školy. Autorka po skončení s každým respondentem pracovala individuálně a usilovala jsem o to, aby nebyl dostatek rušivých elementů. Respondenti měli dostatek času na kresbu. Každý dostal čistě bílý papír A4 a pastelky. Při kresbě začarované rodiny autorka nechala děti kreslit a až následně s nimi provedla rozhovor, co vlastně nakreslily. U interpretace kresby a vyvozování závěrů je nutné,

abychom byli opatrní. V rámci výzkumu bylo sebráno šest kreseb začarované rodiny, z toho tři kresby od chlapců a tři kresby od děvčat, přičemž všechny zkoumané subjekty pocházely přímo z města Olomouc.

4.3 Metoda zpracování a analýzy dat

Základem výzkumu jsou stanovené výzkumné otázky, na něž navazoval další postup. První sledovanou charakteristikou je velikost postav, dále jsme se zaměřili na pořadí a samotnou blízkost postav. V rámci analýzy kresby jsme postupovali v tomto pořadí. U prvního dílčího cíle se analyzovalo symbolické zobrazení členů v rodině dle předpokládaných vlastností a to bylo zjištěno dle použitého zvířete a také tím, jak korespondují vnímané vlastnosti zvířete s vlastnostmi konkrétní osoby. Druhým dílčím cílem bylo analyzovat, jaké jsou vztahy v rodině. První sledovanou charakteristikou je velikost postav, dále jsme se zaměřili na pořadí a samotnou blízkost postav. Druhou částí analýzy bylo zjistit, na jaké úrovni jsou pracovní návyky při kreslení a psaní u dítěte předškolního věku, kdy byly pozorovány tyto oblasti: správné sezení při psaní, optimální výška psacího stolu a židle, kdy u správného sezení má dítě opřené nohy o zem. Předloktí leží na lavici. Pokud je židlička nízká a lavice vysoká, tak má dítě sešit příliš blízko očí. V případě, že je vysoká židle, tak chybí opora nohou. Další oblastí bylo správné držení psacího náčiní při psaní, kdy při správném úchopu pomáhá prostředník pohybu nahoru, ukazováček dolů a palec uzavírá držení psacího náčiní. Tím je podporován pohyb kupředu. Uvolněnost ruky a plynulost pohybů při psaní. V tomto případě byla sledována uvolněnost ruky v ramenním kloubu, v lokti, zápěstí (Zelinková, 2007, s. 56). Z toho důvodu nelze činit kategorický závěr, zároveň nejde o kreslířské umění, ale především o sdělení. Kresba může být považována za metodu screeningu. Naznačuje, že některým dětem a jejich vztahům v rodině by měla být věnována pozornost. Prostřednictvím kresby se vyjadřují tužby, cíle, představy a také přání, které jsou vědomé i nevědomé.

4.4 Výzkumný soubor

Výběr respondentů pro výzkum byl proveden záměrně prostřednictvím instituce. Pro výzkum bylo získáno šest respondentů. Děti, které se zúčastnily výzkumu, byly předškolního věku, přičemž některým byl doporučen odklad školní docházky. V rámci pedagogické praxe měla autorka možnost tyto děti poznat a tak si doplnit jejich obrázek o jejich výtvarný projev. Kresba sama o sobě byla zařazována do každodenních činností. Ať už se jednalo o kresbu spontánní, dle jejich vlastní fantazie či zpracování určité skutečnosti, kresbu na dané téma. Kresby začarované rodiny probíhaly anonymní formou a z toho důvodu byla pozměněna jejich pravá jména.

5. Přehled výsledků a jejich interpretace

Interpretace dětských kreseb – začarovaná rodina

1. Soňa – 6 let a 3 měsíce (obrázek č. 1)

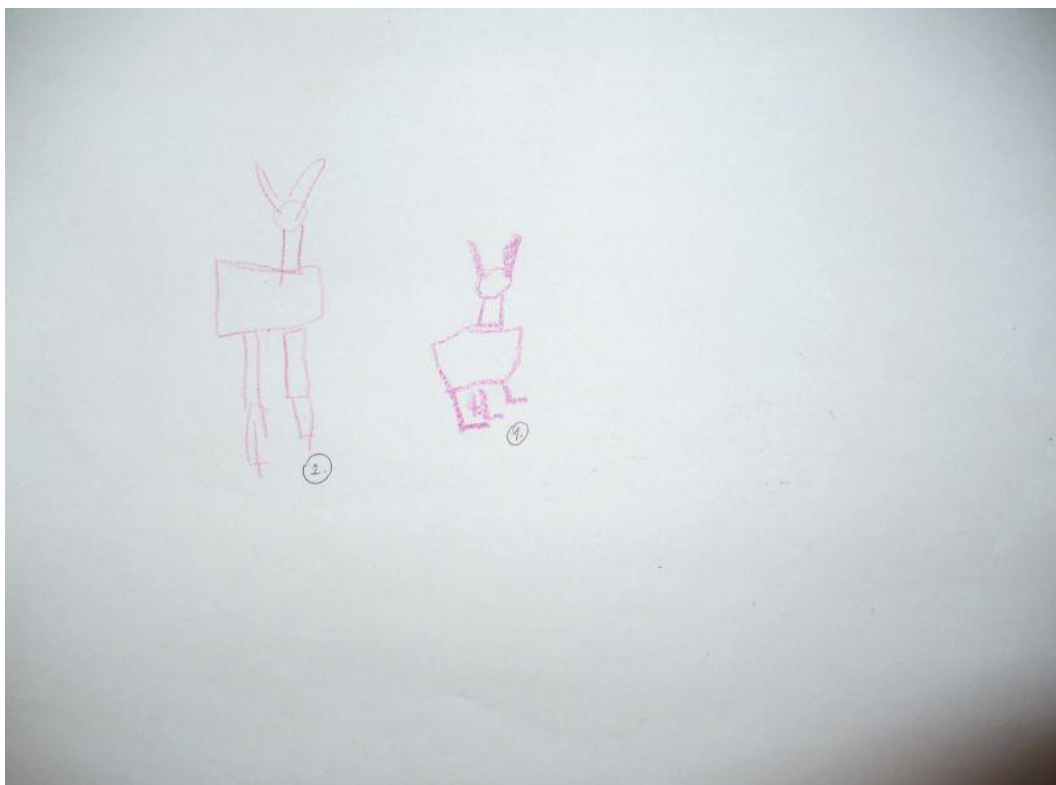
Soňa pochází z neúplné rodiny. Její rodiče se rozvedli, když byly Soni tři roky. Její otec žije momentálně s novou přítelkyní nedaleko Olomouce. Občas ho navštěvuje o víkendu. Je také důležité říci to, že se o tatínkovi vůbec nechtěla bavit. Autorka si všimla, že je to pro ni nepříjemné, z čehož se domnívá, že je Soni po otci smutno. Mluvila jen o své mamince, že s tou je nejraději. Soňa je tedy jedináček, který žije s maminkou. Z pozorování bylo zjištěno, že je Soňa velmi přecitlivělá, snadno se rozpláče.

Kresba začarované rodiny: Na obrázku je namalovaná Soňa a její maminka. Nejprve namalovala maminku, kterou ztvárnila jako kočičku. Také sdělila, že její maminka je moc hodná. Následně dívka pokračovala tím, že mají pod balkónem obchod, kam chodí často nakupovat. Nejčastěji bonbóny. Na otázku, proč nakreslila maminku jako kočičku, mi Soňa odpověděla, že je má jejich maminka nejraději. Avšak doma kočku nemají. Sebe nakreslila na levou stranu od maminky a řekla, že ona znázorňuje králíka. Na otázku proč, dívka sdělila, že je to z toho důvodu, že moc ráda běhá a je velmi rychlá. Také dívka prozradila, že chodí do Sokola. Na obrázku si můžeme všimnout, že jsou tyto dvě postavy podobně ztvárněny a z toho lze usuzovat, že se Soňa s maminkou identifikuje.

Symbolické zobrazení dle předpokládaných vlastností: Maminka je znázorněna jako kočka a to z toho důvodu, že má maminka kočky nejraději. Dívku zaujaly vnější znaky zvířete a jeho chování, z toho důvodu lze usuzovat, že jde o vnější a viditelný znak. Dívka vidí maminku, že má kočky ráda, ráda se s nimi mazlí a z toho důvodu ji nakreslila jako kočku. **Dívka** se ztvárnila jako králík a to z toho důvodu, že je velmi rychlá a ráda běhá. Lze usuzovat, že jde o psychickou vlastnost, kdy se dívka přirovnává ke králíkovi.

Oblast vztahů v rodině: Co se týká **velikosti postav**, tak si můžeme všimnout, že Soňa je větší než maminka. Po následném rozhovoru dívka sdělila, že by se moc ráda s maminkou vyměnila, že ona tak veliká není. Z toho lze usuzovat, že maminka pro Soňu hraje významnou roli. Vidí v ní svůj vzor, kterému by se chtěla podobat. **U pořadí postav** dívka nejprve nakreslila maminku a následně sebe. Obě dvě postavičky jsou namalované vedle sebe - na stejné úrovni. Dívka a její maminka mají k sobě blízko, jsou i podobně ztvárněny. Z toho lze usuzovat, že **vztahy** v této rodině jsou na dobré úrovni, i když je tato rodina neúplná. Další zajímavou věcí je to, že se na začátku Soňa zmínila o svém otci, ale během kresby si na něj ani nevzpomněla a tak na obrázku znázorněn není. Lze se domnívat, že se dívce její otec vzdaluje, není pro ni významnou osobou. **Kresba odpovídá věku dítěte.** Lze si všimnout, že kresba je tzv. montovaná, což odpovídá dítěti, kterému je šest let (Čížková, 2003, s. 75).

Pracovní návyky při kreslení a psaní: U správného držení psacího náčiní si autorka všimla, že dívenka drží psací náčiní příliš křečovitě. Také si stěžovala na to, že ji při kreslení bolí ruka. Co se týče správné výšky držení psacího náčiní, tak dívka nedodržuje správnou výšku psacího náčiní. Správně by mezi hrotem tužky a prsty měla být mezera tři centimetry. Dalším sledovaným bylo správné držení těla, dívka měla oči blízko papíru a v podstatě kreslila nosem. Oči by měly být vzdáleny od papíru 30 cm. Je nutné říci, že je také důležitá velikost stolu, u kterého děti kreslí. V mateřské škole byla velikost v pořádku, ale je potřeba upozornit rodiče, aby i oni doma měli správnou výšku stolu. Výška stolu by měla dosahovat do půlky hrudníku dítěte. Ruka této dívky nebyla uvolněná a ze začátku příliš tlačila na tužku. Úroveň této kresby je se srovnáním s ostatními vrstevníky, na nižší úrovni.

Soňa – obrázek č. 1

2. Brigita – 6 let a 3 měsíce (obrázek č. 2)

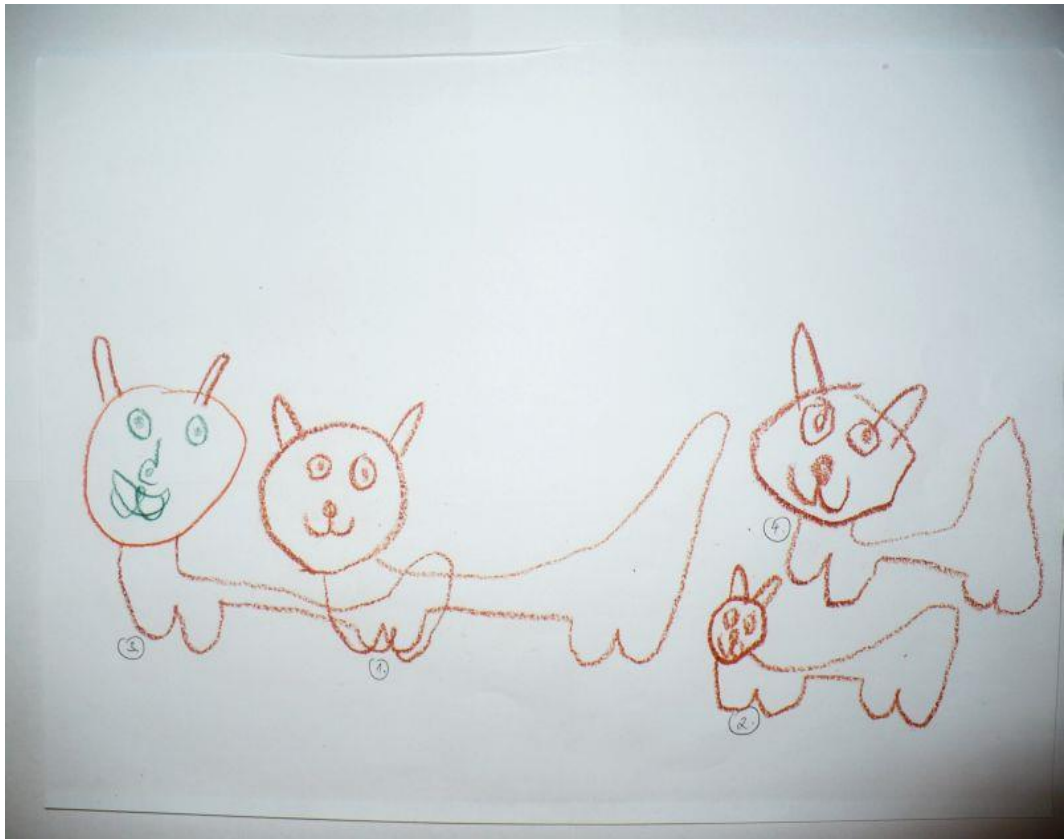
Brigita žije doma se svou maminkou, tatínkem a starší sestrou, která chodí do druhé třídy základní školy. Žije v bytě. Brigita působí jako hodná, všímavá a tvůrčí dívka. Z rozhovoru s paní učitelkou se autorka dozvěděla, že je Brigita ráda středem pozornosti. V kolektivu oblíbená.

Kresba začarované rodiny: Brigita začala nejdříve malovat její sestru, která je starší, jak jsem již zmínila. Namalovala ji jako kočičku. Následně sdělila, že je její sestřička velmi hodná, ale občas ji zlobí, protože ji bouchá. Druhým zvířátkem byla ona sama, opět namalovala kočičku. Dále mi sdělila, že ona je malé koťátko a to od velké kočky, čímž myslela svoji sestru. Sestra se prý o ni stará a její maminka ji mazlí. Tatínka namalovala jako třetí zvířátko, kdy sdělila, že je to kocour a to z toho důvodu, že všechny stráží. Maminka byla namalována naposled. K tomu uvedla, že je to kočka z toho důvodu, že je má moc ráda a stará se o ně. Na závěr Brigita prozradila, že by se velmi ráda vyměnila za tu silnější kočku. Tím myslela maminku, protože ona je taková silná a maminka je hubená.

Symbolické zobrazení dle předpokládaných vlastností: Starší sestra – kočka, je hodná a často si s Brigitou hraje. Lze usuzovat, že jde o psychické vlastnosti a projevy chování. **Matka** je také kočkou a to z toho důvodu, že se s Brigitou velmi často mazlí a o všechny se stará. Lze usuzovat, že jde o psychické vlastnosti a projevy chování. **Otec** je znázorněn jako kocour, který je všechny hlídá. Začarování do zvířete bylo inspirováno psychickými vlastnostmi a projevy chování, které si dítě spojuje s kocourem. **Brigita** - malé kotě, je z nich nejmenší a z toho důvodu se nakreslila jako koťátko. Z toho důvodu lze usuzovat, že jde o vnější a viditelné znaky, kdy se Brigita přirovnává k malému koťátku a to proto, že je nejmenší.

Oblast vztahů v rodině: U velikosti jednotlivých postav si můžeme všimnout, že zvířata pod číslem jedna, tři, čtyři - jsou stejně velká. Jen zvířátko pod číslem dva je oproti ostatním menší. V tomto případě lze usuzovat, že to nic neznamena. Dívka sama sdělila, že je tak nakreslena z toho důvodu, že je nejmenší v rodině. **Pořadí** této rodiny je následující: starší sestra, Brigita, tatínek a maminka. První je nakreslena její sestra a to z toho důvodu, že je jí věkově nejbližší. Má s ní velmi vřelé vztahy, přičemž dívky jednu dobu navštěvovaly společně mateřskou školu, ve které se vídaly. Následně je nakreslena dívka a hned po ní její tatínek. Jako poslední nakreslila maminku. **Nejbližší dívce** je nakreslená maminka. Můžeme zde vidět, že je dívka nakreslena přímo pod svou maminkou. Hned před ní je její sestra. Otec je od ní nejdál. Brigita mi sdělila, že nejraději má svoji maminku, která se s ní mazlí. Sestru má také moc ráda, často si s ní hraje a zlobí se. O tatínkovi se nějak zvlášť nezmiňovala, jen, že se o ně všechny moc hezky stará a nosí domů peníze. Obrázek je velice pěkně nakreslen a jde z něj hřejivý pocit. Tato rodina je úplná. Všichni vyobrazení na obrázku jsou stejní a jdou stejným směrem. Lze usuzovat, že rodina má **harmonické vztahy**. **Kresba odpovídá** věku dítěte.

Pracovní návyky při kreslení a psaní: tato dívka držela správně psací náčiní. Také dodržuje správnou výšku psacího náčiní. Mezi hrotem tužky a prsty byla mezera tři centimetry. Tužka byla ovladatelná, pohyb prstů nebyl omezen. Dívka také držela správně své tělo, byla mírně nakloněna dopředu a nohy se jí dotýkaly země. Oči měla vzdáleny od papíru 30 cm. Jednou rukou držela papír a druhou si přidržovala obrázek. Ruka byla lehce křečovitá a dívka měla tendenci tlačit na tužku. Samotná úroveň této kresby je na velmi dobré úrovni.

Brigita – obrázek č. 2

3. Natálka – 5 let a 11 měsíců (obrázek č. 3)

Natálka pochází z úplné rodiny. Má mladšího bratra, který je ještě velmi malý. Z rozhovoru s paní učitelkou bylo zjištěno, že dívka vyrůstá v nepodnětném prostředí. Její rodiče mají sklony k závislostnímu chování. Autorka vyzorovala, že Natálka je velmi tvrdohlavá. Má horší artikulaci a slovní zásobu než ostatní děti, je jí špatně rozumět, avšak to ji nebrání v hlučnosti. Natálce byl doporučen **odklad** a následné vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně.

Kresba začarované rodiny: Na obrázku je vyobrazená celá Natálčina rodina. Natálka začala jako prvního kreslit svého bratříčka, který je mladší. Toho znázornila jako koníčka a to z toho důvodu, že má prstíky a zlobí tatínka – škádlí se. Jako druhé zvířátko začala kreslit sebe. Sebe znázornila jako žirafu. A to z toho důvodu, že je žirafa vysoká a ona je taky vysoká. Následně začala kreslit tatínka, kterého namalovala také jako koníčka. K tomu řekla, že je tatínek hlupák. Velmi často jí prý říká, že je bublina, že srandy ji bije do hlavy. Také o tatínkovi prozradila to, že je škaredý, protože ji vypíná televizi. To dělá proto, že je hodně hodin a ona musí jít spát, aby ráno nebyla unavená. Maminku nakreslila jako berušku a to z toho

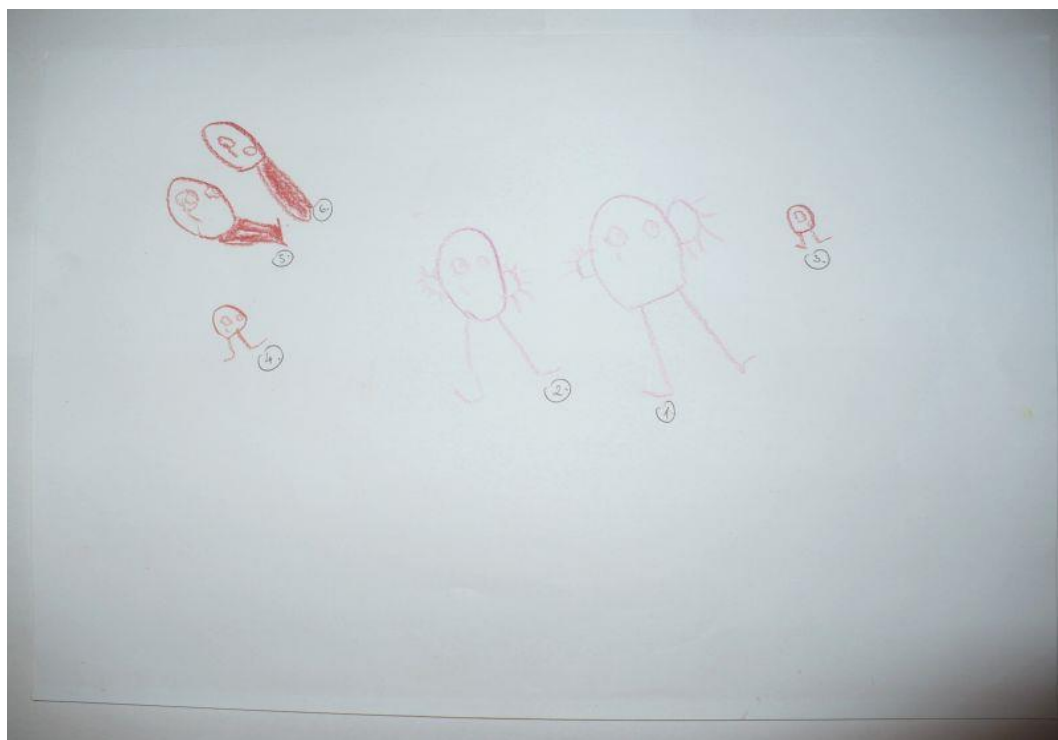
důvodu, že je malinká. Pak Natálka dodala, že taky byla jednou malinká, jako je beruška. Dále dívka prozradila, že maminka zlobí tatínka, ale i Natálku. Natálce neustále říká škaredá slova. Jako dalšího člena rodiny vyobrazila babičku. Babička má představovat ptáka a to z toho důvodu, že pořád chodí do obchodu a něco nakupuje. Dále dívka sdělila, že babička má ráda ji i Davídka (její mladší bratr), stará se o ně. Poslední byl znázorněn děda, který symbolizoval ptáka. A to z toho důvodu, že pořád někde lítá s babičkou, nejčastěji po obchodech. Jsou prý pořád spolu.

Symbolické zobrazení dle předpokládaných vlastností: **Bratr** – koníček, z toho důvodu, že má malé prsty na rukou a nohou. Také zlobí tatínka. Hlavním opěrným bodem v projekci v tomto případě zřejmě byly vnější a viditelné znaky. **Natálka** – žirafa, nakreslila se tak proto, že je vysoká. Jedná se tedy o symbolické zobrazení podle vnějších viditelných znaků. **Táta** – kůň, z toho důvodu, že je veliký a mohutný. Lze usuzovat, že jde o vnější a viditelný znak. **Maminka** – beruška, protože je malinká oproti tatínkovi. Lze usuzovat, že jde o vnější a viditelný znak. **Babička s dědou** – ptáci, neustále někde jsou. Pořád v pohybu, nejčastěji nakupují. V tomto případě jde o projevy chování z toho důvodu, že jsou prarodiče neustále v pohybu.

Oblast vztahů v rodině: To můžeme vidět i na obrázku, konkrétně na jejich **velikosti**. Je zde nakreslena ona a její bratr – číslo jedna, dva. Dá se říci, že oni dva jsou největší, co se týče ostatních zobrazených zvířátek. Lze usuzovat, že její bratr pro dívku hraje důležitou, významnou roli. Také si můžeme povšimnout, že úplně nejmenší jsou obrázky s číslem tři, čtyři. Tyto dvě postavičky – zvířátka - znázorňují rodiče. To může znamenat to, že tyto postavy mají pro dítě malý význam v jeho rodině. Další postavy jsou střední velikosti – oproti ostatním, jsou to zbývající čísla pět, šest. Znázorňují prarodiče, kteří jsou nahoře a vypadá to tak, že bdí nad ostatními postavičkami. **Pořadí** nakreslených bylo následující: bratr, dívka, tatínek, maminka, babička, děda. Z primární rodiny byl jako první znázorněn bratr a poslední byla v této rodině matka. Následně dívenka přimalovala ještě prarodiče. Co se týká toho, kdo je dívce **nejbliže**, tak je to jednoznačně její mladší bratr. Což pro autorku nebylo překvapením, jsou odkázáni sami na sebe. Hned vedle dívky – na pravé straně je ztvárněn otec, se kterým, jak dodala, si často hraje. Nejdál je matka, o které se skoro vůbec nezmiňovala. Prarodiče jsou nakresleni nad nimi,

následně bylo zjištěno z rozhovoru s paní učitelkou, že děti u nich tráví spoustu času. Kresba celkově působí zvláštním dojmem. Tato rodina je sice úplná, ale lze usuzovat, že zde nejsou takové vztahy, jaké by měly být. To vyplývá i z toho, že děti tráví více času se svými prarodiči než se svými rodiči. Následně bylo také z rozhovoru s paní učitelkou zjištěno, že v rodině jsou problémy s alkoholem. **Kresba neodpovídá věku** dítěte, na obrázku jsou vyobrazeni hlavonožci, což je typické pro dítě mezi třetím a čtvrtým rokem (Uždil, 1978, s. 26).

Pracovní návyky při kreslení a psaní: Dívka nedržela správně psací náčiní, držela je až příliš křečovitě. Také si stěžovala na to, že ji bolí ruka a není schopna dál pokračovat v kreslení. Také nedodržuje správnou výšku psacího náčiní. Tužku držela níže a tak byl zcela jasně omezen pohyb prstů. Další skutečností bylo, že dívka měla oči blízko papíru a u stolu seděla shrbená. Nohy se dotýkaly země. Jednou rukou držela tužku a druhou si přidržovala papír. Ruka nebyla vůbec uvolněná, dívka příliš tlačila na tužku. Úroveň této kresby je na nízké úrovni.

Natálka – obrázek č. 3

4. Jiří – 6 let a 5 měsíců (obrázek č. 4)

Jirka žije v úplné rodině. Jeho rodinu tvoří maminka, tatínek, on a jeho mladší sestřička. Autorka si za dobu pozorování všimla, že je Jirka velmi bystrý chlapec. Také si všimla, že si moc rád hraje a ze všeho nejraději moc rád kreslí. Jirkovi byl doporučen **odklad** a to z toho důvodu, že je příliš hravý. Následně vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně.

Začarovaná rodina: Jirka nejprve nakreslil krokodýla a to z toho důvodu, že má toto zvíře nejraději. Hned na to sdělil, že toto zvíře má moc rádo ryby a lvy. Moc rád sleduje dokumentární filmy o přírodě. Hned v zápětí namaloval svoji malou sestřičku, kterou ztvárnil jako kočičku a bezprostředně poté uvedl, že ji má nejraději. Tatínka namaloval jako třetího v pořadí a ztvárnil ho jako hada a to z toho důvodu, že je jeho tatínek má moc rád. Také sdělil, že hady chytá a nosí je domů do jejich akvária. Tatínek je na něj a sestřičku prý moc hodný stejně jako jejich maminka. Jako poslední znázornil maminku a tu namaloval jako zebra a k tomu řekl, že ji jako zebra namaloval jen tak, že ho to prostě v tuhle chvíli napadlo. Nevěděl, jak jí má nakreslit. Následně chlapec sdělil, že jeho maminka je pořád doma a stará se o malou sestřičku. Maminka je na něj a jeho sestřičku moc hodná.

Symbolické zobrazení dle předpokládaných vlastností: **Jirka** – krokodýl, toto zvíře je mu velice sympatické a má je ze všech zvířat nejraději. Lze usuzovat, že jde o psychické vlastnosti. **Sestra** – kočička, z toho důvodu, že je z nich nejmenší, malá, roztomilá. V tomto případě jde o vnější a viditelný znak. **Tatínek** – had, také z toho důvodu, že je má v oblibě. Toto znázornění bylo ovlivněno vztahem otce k těmto zvířatům a z toho důvodu lze usuzovat, že jde o viditelný znak. **Maminka** – nevěděl, jak ji nakreslit, následně ho napadla zebra.

Oblast vztahů v rodině: Velikost prvních tří postav je téměř stejná – zebry, hada, krokodýla. Nejmenší z těchto zvířátek je kočička, která je umístěna vpravo dole. Následně chlapec řekl, že sestřička je namalována tak proto, že je opravdu tak malá. Je nejmenší z jejich celé rodiny. **Pořadí postav** bylo následující: Jirka, sestra, tatínek, maminka. **Nejblíže** chlapce je namalovaná jeho mladší sestra, která je v pravém rohu. Chlapec sdělil, že ji má moc rád, i když je malá a ještě nemluví. Hned nad ním je znázorněn otec, který je namalován jako had. Chlapce vodí jeho tatínek do školky a tráví spolu spoustu času. Maminka je úplně nahoře, hned nad otcem. Rodina je úplná. Zvířata vyobrazená na obrázku jdou stejným směrem. Lze

usuzovat, že jejich **vztahy** jsou na **velmi dobré úrovni**. **Kresba odpovídá věku** dítěte.

Pracovní návyky při kreslení a psaní: Chlapec držel tužku správně, nestěžoval si na bolesti ruky. Neměl křečovitě držení psacího náčiní. Také dodržuje správnou výšku psacího náčiní. Mezi hrotem tužky a prsty byla mezera tři centimetry. Tělo bylo mírně nakloněno dopředu a jeho nohy se opíraly o zem. Vzdálenost očí od papíru byla 30 centimetrů. Jednou rukou držel tužku a druhou si přidržoval papír. Chlapec měl uvolněnou ruku a netlačil na tužku. Úroveň kresby je na velmi dobré úrovni.

Jiří – obrázek č. 4

5. Petr – 6 let a 5 měsíců (obrázek č. 5)

Petr žije v neúplné rodině se svoji maminkou a starší sestrou, která chodí do první třídy základní školy. Žijí v bytě. Autorka si všimla, že Petr neudrhuje oční kontakt. Neustále se díval někam do prázdna. Skoro vůbec s ní nekomunikoval, neměl zájem ani chuť se s ní bavit. Autorka vypožorovala také to, že mezi dětmi není příliš oblíbený a to z toho důvodu, že pořád zlobí. Podle vyjádření učitelek mateřské školy je Petr nepřizpůsobivý, těžko adaptovatelný. Většinu času dělá, že neslyší. Jeho starší sestra dle vyjádření učitelek mateřské školy byla přesný opak. Moc ráda kreslila a hrála si s ostatními dětmi.

Kresba začarované rodiny: Nejprve namaloval sebe (hnědá barva). Po neskutečně dlouhém vyptávání, proč namaloval tohle zvíře a co to vlastně je, chlapec sdělil, že je to přece pes a nakreslil ho proto, že by psa strašně moc rád chtěl. Maminka mu řekla, že ho dostane, až se přestěhují do většího domu. Žijí v bytě. Dalším zvířetem, které nakreslil, byla kočička, což mělo znázornit jeho starší sestru – barva šedá. Následně dodal, že se občas bijí, ale má ji rád. Maminka byla namalována černě, hned pod sestrou (která je šedá). O mamince řekl, že mu pořád nadává a to z toho důvodu, že ji zlobí. Hodná je jen někdy. Jako další namaloval babičku, která je namalována také černě – na pravé straně od matky. Černou ji namaloval jen tak, protože babička má doma černou kočku, bez žádného speciálního důvodu. Dědu malovat nechtěl, protože je v práci a tak prý nemá smysl, aby ho maloval. Tatínka malovat už taky nechtěl a to z toho důvodu, že už nemůže. Kresba mu přišla jako vyčerpávající. Také se přiznal, že nerad maluje. Nakonec tatínka namaloval, ztvárnil ho jako modrého psa. Avšak řekl, že je raději s maminkou. Za tatškou nechce jezdit, ale musí. Také chlapec sdělil, že jeho tatínek není hodný, ale zlý.

Symbolické zobrazení dle předpokládaných vlastností: **Petr** – pes, přirovnání se k němu, touha po tom mít tohle domácí zvíře. Chlapec má k tomuto zvířeti vztah, touží po něm, proto se s ním ztotožnil a proto lze usuzovat, že jde o psychické vlastnosti a projevy chování. **Sestra** – kočka, je hodná. Z toho lze usuzovat, že jde o psychické vlastnosti a projevy chování. **Maminka** – kočka, hodná, ale umí být i přísná. Lze usuzovat, že jde o projev chování. **Babička** – kočka, a to z toho důvodu, že má takovou doma. V tomto případě zřejmě volbu, zvířete ovlivnil vnější viditelný znak tedy skutečnost, že babička má toto zvíře doma. **Děda** namalován nebyl, protože je v práci. **Otec** – pes, nadává mu, není na něj hodný. Chlapec otci přisuzuje takové vlastnosti a z toho důvodu lze usuzovat, že jde o psychické vlastnosti a **projevy chování**.

Oblast vztahů v rodině: **Velikost** těchto zvířat je přibližně stejná. Je zvláštní, že otec je nakreslen barevněji než ostatní členové rodiny, i když chlapec sdělil, že ho nemá příliš rád. Také je nutné hned ze začátku zmínit, že chlapec nejprve otce vůbec neměl chuť malovat, vymlouval se na bolest ruky. Při srovnání s ostatními zvířátky si lze všimnout, že ty dvě černé postavičky jsou o něco větší, než ty ostatní. Je to matka s jeho babičkou. Zcela jistě těmto postavám přikládá

velký význam v jeho životě. **Pořadí**, ve kterém Petr svoji rodinu zobrazil je následující: on (hnědá), starší sestra (šedá), maminka (černá – hned nad Petrem), babička (černá – po pravé straně matky) a jako posledního ze všech sil nakreslil otce (modrý). Autorka se domnívá, že Petr je v rodině ten hlavní. Jako poslední byl namalován otec, je jasné, že k němu nějak netíhne a v Petrově životě není nijak významný. **Nejblíže** chlapci je matka, on je namalován blízko u mámy. Vypadá to, že ji následuje. Chlapec má velmi silný vztah k matce. Což bylo vyzorováno i v rámci školní praxe, kdy každé ráno bylo nutné chlapce „odtrhnout“ od matky, která ho vodila do školky. Sestra je hned vedle matky, starší sestru má rád a to jen v tom případě, když ji může zlobit. Naopak otce rád nemá, nerad za ním jezdí, ale musí. Petr žije v neúplné rodině, lze usuzovat, že **rodinné vztahy** fungují jen **částečně**. **Kresba odpovídá věku** dítěte.

Pracovní návyky při kreslení a psaní: Chlapec psací náčiní držel příliš křečovitě, přičemž si následně stěžoval na to, že ho bolí ruka a že už není schopen pokračovat při kresbě dál. Také držel tužku níže, tím pádem byl zcela jasně omezen pohyb jeho prstů. Nohy se opíraly o zem, ale tělo bylo shrbené. Oči měl blízko papíru. Jednou rukou držel tužku a druhou ruku měl položenou nad obrázkem. Vypadalo to, jakoby chtěl svůj výtvar schovat. Neměl uvolněnou ruku a následně tlačil na tužku. Úroveň této kresby je ve srovnání s jeho vrstevníky na nižší úrovni.

Petr – obrázek č. 5

6. Hugo – 6 let a 2 měsíce (obrázek č. 6)

Hugo je chlapec, který vyrůstá v neúplné rodině. Vyrůstá s matkou, žije v bytě. Chlapec je v celku bezproblémový, zlobí málo. Je to velmi bystrý, chápavý a pozorný chlapec. Vše si bere k srdci. V kolektivu dětí je velmi oblíbený, dalo by se říct, že je vůdčím typem. Dítě v rozhovoru sdělilo, že tatínka nemá, umřel mu ve válce. Aspoň tak mu to řekla jeho maminka. Hugo chodil na atletiku, ale moc mu to nešlo a tak se přihlásil na výtvarnou výchovu a kurz sebeobrany.

Kresba začarované rodiny: Hugo nejprve začal malovat sám sebe, ztvárnil se jako orel. Orel z toho důvodu, že moc rád létá po pokoji a honí jejich kočku. Kočce se to sice nelíbí, ale jemu ano. Jako další zvířátko namaloval kočičku, to má být jeho maminka. Maminka je nakreslena jako jejich kočka, kterou mají doma. Byla jeho inspirací. Nakreslil ji tak proto, že je na něj maminka moc hodná, a to kočky přece jsou. Avšak přiznal se, že maminku hodně zlobí a to hlavně po ránu. Následně namaloval dědečka, kterého namaloval jako psa a to z toho důvodu, že ho velmi často lechtá. Hugo se schoulí do kuličky, jako když se schoulí pes. Hugo také prozradil, že mu děda nadává, když se stará o včely. Nicméně on sám ví, že to dělá pro jeho dobro, aby ho nepopíchaly. Jednou už se mu to stalo a nebylo to nic příjemného. Pak začal malovat nejstarší babičku, kterou namaloval jako ovečku a to z toho důvodu, že má stejně kudrnaté vlasy jako ovce. Navíc je má šedé. Také chlapec sdělil, že tato babička bydlí moc daleko, a když za ni jedou, tak ho z té cesty šíleně bolí hlava. Druhou babičku namaloval jako zajíce a to jen proto, že má hnědé vlasy a velmi často nosí hnědé oblečení. Bydlí od nich kousek ve vedlejší vesnici. Třetí babičku namaloval jako žirafu a to z toho důvodu, že má tak dlouhé a hubené nohy. Tuto žirafu údajně viděl v Hradci Králové – zoo. Žirafě přimaloval ještě list do úst, aby měla co jíst a netrpěla hladem.

Symbolické zobrazení dle předpokládaných vlastností: **Hugo** – orel, rád běhá a skáče – létá jako orel, na vše se dívá z výšky. V tomto případě se projevily psychické vlastnosti a projevy chování, které chlapec obdivuje, rád se takto chová. **Maminka** – kočka, z toho důvodu, že je hodná. Lze usuzovat, že jde o psychické vlastnosti a projevy chování. **Dědeček** byl znázorněn jako pes, z toho důvodu, že ho „dlachní“ a občas mu nadává. V tomto případě jde o psychické vlastnosti a projevy chování. **Nejstarší babička** - ovce, protože má stejně kudrnaté a bílé vlasy jako mají ovce srst. Lze usuzovat, že jde o vnější a viditelné znaky.

Druhá babička – zajíc, z toho důvodu, že nosí hnědé oblečení. Lze usuzovat, že jde o vnější a viditelné znaky. **Třetí babička** – žirafa, má stejně jako žirafa dlouhé a hubené nohy. Lze usuzovat, že jde o vnější a viditelné znaky.

Oblast vztahů v rodině: Velikost těchto zvířátek je téměř stejná, až na žirafu. Která nejen, že je obrovská oproti ostatním, ale také pěkně barevná. Tato žirafa znázorňuje jeho třetí babičku, se kterou má velmi pěkný vztah. Chlapec dodal, že má babička šíleně dlouhé nohy a líbí se mu. **Pořadí** těchto zvířátek bylo následující: Hugo, maminka, děda, první babička, druhá babička, třetí babička. První je tedy nakreslen Hugo a poslední jeho babička. **Nejblíže** je Hugo u dědy. Sdělil mi, že s dědou tráví spoustu času a také ho vodí do školky. Vedle dědečka (pes), je namalovaná babička (ovečka). Uprostřed je namalována kočka, která znázorňuje jeho maminku, dalo by se říci, že je ve středu všeho dění. Lze usuzovat, že **vztahy** v této rodině jsou **částečné**. Přičemž ve vztazích v této rodině se vyskytují problémy, ale nejedná se o rodinu s nefunkčními vztahy. Chlapec sdělil, že žije sice s maminkou, ale moc si spolu nerozumí a to z toho důvodu, že mu neustále nadává. Nejraději má dědu, který je nakreslen hned vedle něho. Další důležitou postavou je pro něj babička, která je znázorněna jako žirafa – k té jezdí moc rád, je strašně moc hodná. Otec znázorněn není a to z toho důvodu, že ho Hugo nepoznal. **Kresba odpovídá věku** dítěte.

Pracovní návyky při kreslení a psaní: chlapec držel správně psací náčiní. Nebolela ho ruka a směle pokračoval dál při své práci. Dodržuje správnou výšku psacího náčiní, mezi hrotem tužky a prsty byla mezera tři centimetry. Tělo měl mírně nakloněné dopředu a nohy se mu dotýkaly země. Oči měl od papíru vzdáleny přibližně 30 centimetrů a jednou rukou si držel papír a v druhé měl tužku. Ruku měl zcela uvolněnou, netlačil na tužku. Úroveň této kresby je na velmi dobré úrovni.

Hugo – obrázek č. 6

6. Diskuze

Zpracovávání projektivní metody začarované rodiny u předškolních dětí představovalo zajímavou zkušenost, kdy bylo možné srovnávat šest kreseb současně ze tří faktorů. V rámci této metody byla zkoumána symbolická zobrazení, dle předpokládaných vlastností, a vztahy v rodinách. Současně byla zjišťována úroveň pracovních návyků při kreslení a psaní u dětí předškolního věku. Práce s dětmi probíhala velmi dobře, kdy se neobjevily žádné větší problémy, které by znemožnily realizaci této zvolené projektivní metody – kresby začarované rodiny. Pouze menší problém nastal v otázce získání souhlasu rodičů s účastí jejich dětí tohoto výzkumu, kdy přímo čtyři rodiče odmítli účast na tomto výzkumu. Téměř všechny děti byly ochotné kreslit, až na jednoho chlapce, kterého kreslení nebavilo a odmítal i hovořit. Zbylé děti byly velmi ochotné kreslit. Některé během kresby vedly doplňující rozhovory a popisovaly, co přesně znázorňují na obrázku. Samotný test nebyl časově omezen, nicméně tato činnost dětem trvala velice dlouho. Kreslily přibližně deset minut, přičemž interpretace obrázků byla časově náročná. Při zadávání úkolů – kresby začarované rodiny bylo užito instrukce spočívající s příchodem kouzelníka k nim domů a začarování celé rodiny do libovolných zvířátek. Jak bylo možno usoudit z prvotní reakce některých dětí, byla pro ně tato představa zřejmě obtížná. Tato reakce se objevila především u dětí, které pocházejí z neúplných rodin. U jiných byl občas problém s usměrněním, aby se soustředily na daný úkol. Nicméně za použití vhodné motivace získala autorka všechny kresby začarované rodiny. U vybraných dětí bylo pečlivě zkoumáno, jak se zadaným úkolem vypořádají. Zajímavé bylo pozorovat, jak se děti tváří v průběhu samotného kreslení. Některé děti byly v otázce techniky a kvality kresby na vyšší úrovni, jiné na nižší. Jedna dívka si např. pletla, co je a není zvíře, což jsou základní znalosti.

Orientace v kresbách nebyla snadná, proto byly velice nápomocné rozhovory s dětmi, ale také s jejich pedagogem. Výsledky jejich kresby mohly být ovlivněny řadou faktorů jako je například ochota k zvolené aktivitě (kreslení, námět zvířat jako neoblíbeného předmětu kreslení, nebo nedostatečná motivace). Mezi další faktory může také patřit vliv vnějšího prostředí nebo rodiny.

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo analyzovat kresbu začarované rodiny u dětí předškolního věku. U prvního dílčího cíle se dle předpokládaných vlastností hodnotilo symbolické zobrazení psychických vlastností a projevů

chování, vnější a viditelné znaky, vztah dotyčného člověka k dítěti. Formulace ve znázornění zvířat převládala symbolika spojená s psychickými vlastnostmi a projevy chování, např. dívka se ztvárnila jako králík a to z toho důvodu, že je rychlá a ráda běhá. Další dívka ztvárnila svého bratra jako koníčka a to z toho důvodu, že má malé prsty na ruku, nohou a také zlobí tatínka. Často byly použity vnější a viditelné znaky např. dívka ztvárnila maminku jako kočku a to z toho důvodu, že dívka vidí, že maminka má kočky ráda a mazlí se s nimi. Další dívka sama sebe ztvárnila jako žirafu a to z toho důvodu, že je vysoká – vyšší, jak její mladší bratr. Dále dívka svého otce ztvárnila jako koně a to z toho důvodu, že je veliký a mohutný. Druhým dílčím cílem bylo analyzovat vztahy dítěte ke členům rodiny. Vztahy byly vyvozeny na základě blízkosti, pořadí, velikosti. Lze usuzovat, že ten, kdo je blíže autora, bývá významnější a přijatelnější než ten, kdo je dále. Tato teorie u všech zkoumaných kreseb, byla potvrzena. Platí tedy, že ten, kdo je nejbližší dítěti, hraje v jeho životě významnou roli. U velikosti platí, že čím je postava větší, tím je pro dítě významnější. Přičemž malá postava může znamenat malý význam. Velikost postavy může naznačit míru sebevědomí člověka, který je hodnocen očima dítěte. Není tedy potvrzeno, že čím větší je kreslená postava, tím větší má význam u dítěte. Například u jedné ztvárněné kresby je dobře viditelný vztah - podle sdělení chlapce a jeho mladší sestry, i když je z vyobrazených postav nejmenší. U pořadí je důležité, kdo je nakreslen na obrázku jako první, druhý a kdo poslední. Ve třech případech začaly děti kreslit nejdříve sebe a pak zbylé členy rodiny. Zde se potvrzuje egocentrismus dítěte, tedy kladení důrazu na vlastní „já“ (Piaget, 2014, s. 69).

Ve zbylých případech, děti nakreslily ostatní členy rodiny a až následně samy sebe. Lze se tedy domnívat, že jednou z možných interpretací tohoto jevu, je především fakt, že rodiče dětí mohou být přetížení a nemají tak na své děti čas. Jako další důvod těchto nepřiliš dobrých vztahů může být i to, že v neúplných rodinách často chybí správný vzor rodičů, ať matky či otce. Další příčinou může být velká pracovní vytíženost rodičů, osobní problémy, možné závislosti.

V neposlední řadě byla provedena analýza pracovních návyků při kreslení a psaní. Bylo pozorováno správné držení psacího náčiní, dodržování správné výšky psacího náčiní. Také držení těla, vzdálenost očí od papíru, uvolněnost ruky a celková úroveň kresby. Při zkoumání těchto pracovních návyků, bylo zjištěno, že tři děti měly správné pracovní návyky. Ostatní děti měly problémy – špatné

držení tužky, špatné sezení při kresbě, tlak na tužku. Ve věku šesti lety by měly mít zvládnuté určité pracovní návyky při kreslení a psaní. Faktory těchto příčin nezvládnutí mohou být různé, např. dané dispozice a talent dítěte, velká vytíženost rodičů, kdy se jim nemohou plně věnovat v jejich volném čase.

Z uvedených příkladů vyplývá, že každé dítě je jedinečná osobnost, která má různou úroveň verbálního či kresleného projevu. Z toho důvodu by bylo dobré tyto návyky procvičovat a to prostřednictvím omalovánek či mazání tabule. U zkoumání úrovně kresby bylo zjištěno, že pět kreseb odpovídá věku předškolního dítěte a pouze jedna kresba věku dítěte neodpovídá. Kresba je vhodný prostředek, který může napomoci v poznání dítěte.

7. Závěr

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část bakalářské práce byla zpracována do tří kapitol. V první kapitole je zmíněna obecná charakteristika dítěte předškolního věku. Dále je zpracována hrubá a jemná motorika a její vývoj, poznávací procesy, mezi které patří vnímání, fantazie, paměť, pozornost, řeč a myšlení. Následně sociální a emoční vývoj. Na závěr je charakterizováno dítě předškolního věku a jeho osobnost. Druhá kapitola je zaměřena na dětskou kresbu. V poslední kapitole je představen počátek dětské kresby, vývojová stádia dětské kresby, vývoj kresby lidské postavy, kresba začarované rodiny, dětská kresba a symboly jako jsou domy, stromy, zvířata a dále význam jednotlivých barev, inteligence a kresba, kresba dětí, které jsou týrané či smyslově postižené.

Praktická část obsahuje zpracování testu kresby začarované rodiny. Vymezuje výzkumný problém zabývající se kresbou začarované rodiny. Dále stanovuje cíle, z kterých vycházejí výzkumné otázky. Hlavním cílem je zjištění vztahů v rodině a jako následující dílčí cíl je zkoumání pracovních návyků předškolního dítěte. Pro výzkum bylo získáno šest respondentů. Ze šesti kreseb dětí předškolního věku bylo zjištěno, že polovina zkoumaných má fungující rodinné vztahy tzn., že rodiče se plně věnují svým dětem, podporují jejich vzdělávání a nepřenechávají výchovu daným institucím, sociálním sítím. Druhá polovina má částečně fungující vztahy, které jsou založeny na vztahu mezi jedním rodičem a dítětem, kdy jeden rodič kvůli své vytiženosti částečně přenechává svou výchovu institucím, sociálním sítím. U nefungujících vztahů zajišťují rodiče dítěti převážně základní potřeby. Výchovu a rozvoj dítěte přenechávají např. prarodičům, institucím odpovídajícím věku dítěte.

Závěrem je nutno podotknout, že samotné zpracování dětské kresby a kresby začarované rodiny bylo nejen zajímavým, ale rovněž obohacujícím tématem. Dětská kresba nám představuje konkrétní osobnost dítěte, jeho psychickou vyrovnanost a jeho intelekt. Dětská kresba je tedy vhodnou metodou pro doplnění celkového obrazu o dítěti a jeho fungování v rodině.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BACUS, A. 2004. *Vaše dítě ve věku od 3 – 6 let*. 1. vyd. Praha: Portál, 174 s. ISBN: 80-7178-862-7.

BEDNÁŘOVÁ, J. a ŠMARDOVÁ, V. 2011. *Školní zralost: co by dítě mělo umět před vstupem do školy*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 104 s. ISBN: 978-80-251-2569-4.

BYTEŠNÍKOVÁ, I. 2012. *Komunikace dětí předškolního věku*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 236 s. ISBN: 978-80-247-3008-0.

CAKIRPALOGU, P. 2012. *Úvod do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 288 s. ISBN: 978-80-247-4033-1.

ČAČKA, O. 1994. *Psychologie dítěte*. 1. vyd. Tišnov: SURSUM, 112 s. ISBN: 80-85799-03-0.

DAVIDO, R. 2008. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. 2. vyd. Praha: Portál, 208 s. ISBN: 978-80-7367-415-1.

GOODMAN, R. a WILLIAMS, K. (1998). Talk, talk, talk, when do we draw?, *American Journal of Art Therapy*, 37 (2).

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 407 s. ISBN: 80-7367-040-2.

HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. 1 vyd. Praha: Portál, 776 s. ISBN: 978-80-7367-569-1.

HELUS, Z. 2011. *Úvod do psychologie*. Praha: Grada, 320 s. ISBN: 978-80-247-3037-0.

HOSKOVCOVÁ, S. 2006. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 160 s. ISBN: 80-247-1424-8.

JEBAVÁ, J. 1997. *Úvod do arteterapie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, s. 95. ISBN: 80-7184-394-6.

JUCOVIČOVÁ, D. a ŽÁČKOVÁ, H. 2014. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 150 s. ISBN: 978-80-247-4750-7.

KALÁBOVÁ, N. 2008. *Hry a pohádkové snění*. 1. vyd. Praha: Grada, 184 s. ISBN: 978-80-247-1599-5.

KELNAROVÁ, J. a MATĚJKOVÁ, E. *Psychologie 2. díl pro studenty zdravotnických oborů*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 117 s. ISBN: 978-80-247-3600-6.

- KULKA, Jiří. 2008. *Psychologie umění*. 2. vyd. Praha: Grada, 440 s. ISBN: 978-80-247-2329-7.
- LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Grada Publishing, a.s., 368 s. ISBN: 80-247-1284-9.
- LIPNICKÁ, M. 2007. *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 62 s. ISBN: 978-80-7367-244-7.
- MATĚJČEK, Z. 2005. *Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada, 185 s. ISBN: 80-247-0870-1.
- MLČÁK, Z. 1996. *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele*. Ostrava: Scholaforum. ISBN: 80-86058-05-0.
- MÜLLER, O. a kolektiv. 2014. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 512 s. ISBN: 978-80-247-4172-7.
- MLČÁKOVÁ, R. 2009. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada Publishnig, 224 s. ISBN: 978-80-247-2630-4.
- NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 508 s. ISBN: 80-200-0993-0.
- NOVÁK, T. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 48 s. ISBN: 80-7346-037-8.
- PETERSON, L. W. a HARDIN, M. E. *Děti v tísní příručka pro screening dětských kreseb*. 1. vyd. Praha: Triton, 2002. 142 s. ISBN 80-7254-237-0.
- PIAGET, J. a Inhelder, B. *Psychologie dítěte*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 144 s. ISBN 978-80-262-0691-0.
- PLHÁKOVÁ, A. 2005. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 472 s. ISBN: 80-200-1387-3.
- POTMĚŠILOVÁ, P. a SOBKOVA, P. 2012. *Arteterapie a atefiletika nejen pro sociální pedagogy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 45 s. ISBN: 978-80-244-3120-8.
- PŘINOSILOVÁ, D. 2007. *Diagnostika ve speciální pedagogice*. Brno: Paido, 2007. 178 s. ISBN: 978-80-7315-157-7.
- ŘÍČAN, P. 2004. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 392 s. ISBN: 80-7178-829-5.
- ŘÍČAN, P. 2010. *Psychologie osobnosti obor v pohybu*. 6. vyd. Praha: Grada, 208s. ISBN: 978-80-247-3133-9.

- ŠICKOVÁ FABRICI, J. 2002. *Základy arteterapie*. 2. vyd. Praha: Portál, 176 s. ISBN: 80-7178-6160.
- ŠIMČÍKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. a kol., 2003. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Ostravská univerzita, 175 s. ISBN: 80-244-0629-2.
- ŠULOVÁ, L. 2004. *Raný psychický vývoj dítěte*. 1. vyd. Praha: Karolinium, 247 s. ISBN: 80-246-0887-4.
- TŘESOHRAVOVÁ, Z. a ČERNÁ, M. a KŇOURKOVÁ, M. 1990. *Dříve než půjde dítě do školy. Lehká mozková dysfunkce v předškolním věku*. Praha: Avicenum. ISBN: 80-201-0015-6.
- UŽDIL, J. 1978. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 122s. ISBN:14-245-78.
- VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinium, 349 s. ISBN: 80-246-0841-3.
- VÁGNEROVÁ, M. 2012. *Vývojová psychologie – Dětství a dospívání*. Praha: Karolinium, 536 s. ISBN: 978-80-2462-153-1.
- ZELINKOVÁ, O. 2007. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 2. vyd. Praha: Portál, 208 s. ISBN: 978-80-7367-326-0.

PŘÍLOHA

Informovaný souhlas rodičů

Vážení rodiče,

jsem studentkou třetího ročníku oboru Sociální pedagogika na Palackého univerzitě v Olomouci.

Obracím se na Vás s žádostí spolupráce na bakalářské práci s názvem Dětská kresba u dětí předškolního věku.

Dětská kresba bude zkoumána prostřednictvím testové metody, kresby začarované rodiny. Informace získané touto metodou, budou anonymní. Pokud s účastí výzkumné části bakalářské práce souhlasíte, prosím, připojte podpis níže.

Schvaluji, že se můj
syn/dcera.....

může, zúčastnit kresby začarované rodiny.

Datum:

Podpis:

Děkuji, Hana Ondráčková